Socialutskottets betänkande 1985/86:11

om anslag till omsorg om äldre och handikappade (prop. 1985/86:100 bil. 7 delvis)

SoU
1985/86:11

I betänkandet behandlas regeringens i proposition 1985/86:100 bil. 7 (socialdepartementet) framlagda förslag om anslag för budgetåret 1986/87 under avsnitt G. Omsorg om äldre och handikappade jämte motioner.

Sammanfattning

Utskottet tillstyrker i betänkandet regeringens förslag till statsbudget i vad avser medelsanvisningen till omsorg om äldre och handikappade (avsnitt G).

Utskottet behandlar i anslutning till budgetpropositionen i aktuell del ett stort antal motionsyrkanden om äldre- och handikappomsorgens innehåll.

Med anledning av två motionsyrkanden (fp) resp. (vpk) föreslår utskottet att riksdagen ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en uppföljning av det gemensamma handlingsprogrammet i handikappfrågor m. m. Med anledning av två motioner (s) resp. (m) föreslår utskottet vidare att riksdagen ger regeringen till känna vad utskottet anfört om samordning av olika rehabiliteringsinsatser för synskadade.

Övriga motionsyrkanden avstyrks.

Mot utskottets beslut såvitt avser statsbidrag till ålderdomshem reserverar sig utskottets m-, c- och fp-ledamöter. M- och fp-ledamöterna reserverar sig mot utskottets beslut beträffande enhetliga avgifter för hemhjälp m. m. M-ledamöterna reserverar sig mot utskottets beslut beträffande platsminskningen inom institutionsvården och fristående vårdalternativ. Fp-ledamöterna reserverar sig vidare mot beslutet beträffande utveckling av färdtjänsten. Vpk-ledamoten slutligen reserverar sig mot besluten beträffande villkor för statsbidrag till social hemhjälp och färdtjänst, obligatoriska program i handikappfrågor samt utvecklingsbidrag för handikappomsorgen.

FEMTE HUVUDTITELN

Proposition 1985/86:100 bil. 7

Regeringen har under punkterna G 1–G 10 (s. 128–144) föreslagit att riksdagen för budgetåret 1986/87 anvisar

(G 1) till Bidrag till social hemhjälp, ett förslagsanslag av 1 831 000 000 kr.,

(G 2) till Bidrag till färdtjänst, ett förslagsanslag av 410 000 000 kr.,

(G 3) till Kostnader för viss omsorg om handikappade, ett förslagsanslag av 34 859 000 kr.,

1 *Riksdagen 1985/86. 12 saml. Nr 11*

(G 4) till Kostnader för viss utbildning av handikappade m. m., ett förslagsanslag av 32 885 000 kr.,

(G 5) till Ersättning till televerket för texttelefoner, ett förslagsanslag av 20 734 000 kr.,

(G 6) till Ersättning till postverket för befordran av blindskriftsförsändelser, ett förslagsanslag av 37 211 000 kr.,

(G 7) till Kostnader för viss verksamhet för synskadade och döva, ett förslagsanslag av 22 026 000 kr.,

(G 8) till Statens hundskola, ett förslagsanslag av 2 600 000 kr.,

(G 9) till Statens handikappråd, ett förslagsanslag av 3 654 000 kr.,

(G 10) till Bidrag till handikapporganisationer, ett reservationsanslag av 49 000 000 kr.

Motioner

I motion 1985/86:So202 av Marianne Karlsson (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till arbetsnormer för dem som i olika sammanhang vårdar äldre människor och då i synnerhet när det gäller ekonomiskt känsliga situationer.

I motion 1985/86:So203 av Barbro Sandberg (fp) och Kenth Skårvik (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs angående ändring av statsbidragsbestämmelserna för möjlighet för handikappade att leasa bil.

I motion 1985/86:So206 av Ulf Adelsohn m. fl. (m) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 7), att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådana ändringar i socialtjänstlagen att den enskildes valfrihet stärks i enlighet med vad som i motionen anförts.

I motion 1985/86:So209 av Margareta Andrén (fp) och Kenth Skårvik (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till täckande av kostnader till följd av innehav av ledarhund.

I motion 1985/86:So211 av Bo Nilsson (s) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av villkoren för hemsjukvårdsbidragen som syftar till att detta bidrag berättigar till sjukpenning, tilläggspension och semesterlön,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att hemsjukvårdsbidragen bör ersättas med ett anställningsförhållande som därmed ger rätt till sociala förmåner,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att ersättningen till vårdarna bör utformas så att den blir lika över hela landet.

I motion 1985/86:So212 av Margareta Persson m. fl. (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en översyn av utvecklingsstördas kultursituation med förslag till åtgärder genomförs snarast.

I motion 1985/86:So213 av Margareta Persson (s) och Margareta Palmqvist (s) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en översyn av socialtjänstlagen och dess tillämpning avseende förbättrad och jämlik handikappomsorg i landets kommuner.

I motion 1985/86:So214 av Margareta Persson (s) och Margareta Palmqvist (s) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en översyn av synskadades rehabilitering.

I motion 1985/86:So215 av Gudrun Norberg (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om att statsbidrag skall utgå även till ålderdomshem.

I motion 1985/86:So218 av Rune Gustavsson m. fl. (c) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 8, 10, 11 och 13),

8. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag om en samordning av bilstödet och anslaget till färdtjänst så som motionen anför,

10. att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vikten av att särskilt uppmärksamma förändrade arbetsförutsättningar för handikapporganiserades vård- och behandlingsinsatser vid utvärdering av proposition 1983/84:190,

11. att riksdagen beslutar hos regeringen begära förslag till konstruktion av statsbidraget till kommunal hemtjänst så att möjligheterna till objektanställningar vidgas i enlighet med motionens förslag,

13. att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförs om införande av en ombudsman för handikappade.

I motion 1985/86:So221 av Ingegerd Elm (s) och Helge Klöver (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet att avhjälpa bristerna i service för äldre i glesbygd.

I motion 1985/86:So222 av andre vice talman Karl Erik Eriksson (fp) och Bertil Jonasson (c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts angående användande av arvsfondsmedel till äldre ensamma personers glädje.

I motion 1985/86:So223 av Karin Israelsson m. fl. (c) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 3), att riksdagen hos regeringen begär förslag till ekonomiskt stöd för att jämställa ålderdomshemmen med servicehus.

I motion 1985/86:So226 av Alf Svensson (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till statligt flyttningsbidrag för att underlätta anhöriganställning.

I motion 1985/86:So227 av Ingvar Björk (s) och Börje Nilsson (s) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om en översyn av statsbidragsreglerna till hemtjänst och färdtjänst så att de blir förknippade med vissa villkor i syfte att utjämna skillnaderna i kommunernas taxesättning och att avgifterna skall ligga på en skälig nivå.

I motion 1985/86:So234 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 1 och 4),

1. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförs om en allmän översyn av handikappolitiken,

4. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförs om färdtjänsten.

Motivering till motionsyrkandena finns i motion 1985/86:Sf283.

I motion 1985/86:So235 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) hemställs att riksdagen uttalar att kommunerna bör tillämpa enhetliga avgifter för den sociala hemhjälpen och normala hyror för boende på ålderdomshem.

Motivering till motionen finns i motion 1985/86:Bo213.

I motion 1985/86:So238 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förändringar av nuvarande statsbidragsregler för färdtjänst och social hemtjänst i enlighet med vad som anförs i motionen,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att den enskildes rätt och möjlighet att anföra besvär i biståndsärenden enligt socialtjänstlagen bör förstärkas,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag om tillägg till 21 § socialtjänstlagen, innebärande att kommunerna åläggs att upprätta särskilda program i handikappfrågor, samt att tillsynsmyndigheten skall ha att granska och fastställa dessa program,

4. att riksdagen på ett särskilt anslag i statsbudgeten för år 1986/87 under femte huvudtiteln beslutar anvisa 20 000 000 kr. för utvecklingsinsatser inom kommunerna i enlighet med vad som anförs i motionen.

I motion 1985/86:So240 av Görel Bohlin (m) och Birgitta Rydle (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en utredning om synskadades rehabilitering.

I motion 1985/86:So241 av Nils Carlshamre m. fl. (m) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 1), att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådana bidrags- och låneregler att ålderdomshem inte missgynnas i jämförelse med andra boende- och vårdformer för äldre.

I motion 1985/86:So242 av Alf Svensson (c) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som ovan anförts om texttelefoner på länsstyrelser, arbetsförmedlingar och försäkringskassor,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till statsbidrag, i enlighet med vad som anförts i motionen, för texttelefon åt nära anhörig till person som enligt gällande bestämmelser nu får texttelefon.

I motion 1985/86:So245 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 2), att riksdagen hos regeringen hemställer om en tidsplan för genomförandet av det gemensamma handlingsprogrammet i handikappfrågor.

I motion 1985/86:So467 av Blenda Littmarck (m) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av att hejda den pågående minskningen av antalet

institutions- och sjukhusanknutna vårdplatser inom psykiatrisk vård, omsorg och äldrevård i avvaktan på att annan tillfredsställande vård kan garanteras patienterna,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att de negativa följder som minskningen av antalet i yrkande 1 nämnda vårdplatser åstadkommit bör undersökas och göras till föremål för positiva åtgärder.

Utskottet

Allmän bakgrund

Kommunerna har enligt *socialtjänstlagen* (1980:620) det yttersta ansvaret för att den som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp den behöver. Detta ansvar innebär emellertid inte någon inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

Enligt socialtjänstlagen skall socialnämnden verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt och att ha en aktiv och meningsfull tillvaro med andra. Socialnämnden skall också verka för att äldre människor får goda bostäder och ge dem som behöver det stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service. Servicehus skall inrättas för äldre med behov av särskilt stöd.

När det gäller omsorgen om människor med handikapp skall socialnämnden verka för att handikappade får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och leva som andra. Socialnämnden skall vidare medverka till att handikappade får meningsfull sysselsättning och bostäder anpassade efter deras behov av särskilt stöd.

Det ankommer enligt socialtjänstlagen på socialstyrelsen att ha tillsyn över socialtjänsten i riket. Styrelsen, som skall följa och vidareutveckla socialtjänsten, utfärdar allmänna råd till ledning för tillämpningen.

Socialstyrelsen har bl. a. gett ut Socialtjänstens insatser för vuxna handikappade, Allmänna råd från socialstyrelsen 1985:8, samt Barn och ungdom med handikapp, Allmänna råd från socialstyrelsen 1985:9. Socialstyrelsen kommer vidare att i april 1986 ge ut allmänna råd om samordnad äldreomsorg.

På regional nivå har länsstyrelsen tillsynsuppgifter varvid det bl. a. åligger länsstyrelsen att främja samverkan på socialtjänstens område mellan kommunerna och andra organ och att i övrigt se till att socialnämnderna fullgör sina uppgifter på ett ändamålsenligt sätt.

Beredningsgruppen för internationella handikappåret 1981 tog i sitt förslag SOU 1982:46 *Handlingsprogram i handikappfrågor* upp bl. a. samordningsfrågor vid habilitering och rehabilitering. Vid utarbetandet av handlingsprogrammet deltog företrädare för de fem riksdagspartierna. De har i programmet lagt fram en gemensam syn på handikappades situation. De har vidare samstämmigt uttalat sig om sin syn på de senaste årens handikappolitik och om inriktningen av åtgärderna på handikappområdet för de närmaste åren.

Regeringen har i skrivelse till riksdagen (Skr. 1982/83:131) anfört att handlingsprogrammet bör ingå i regeringens bedömningsunderlag för kommande ställningstaganden. Även landstings- och primärkommuner kan

använda det på samma sätt. Också för den privata sektorn bör det spela en viktig roll.

Den parlamentariskt sammansatta *äldreberedningen* (S 1981:01) skall presentera riktlinjer för den framtida inriktningen av samhällets insatser för de äldre. Beredningen har i sitt idéprogram, om livet som äldre, i oktober 1984 i samarbete med demokratiberedningen (C 1983:03) publicerat rapporten *Vi vet själva bäst.*

Beredningen har under år 1985 lämnat två betänkanden, nämligen *Leva som äldre* (SOU 1985:3) och *Dagens äldre, fakta kring levnadsförhållanden* (SOU 1985:31). Betänkandena är delrapporter i beredningens idéprogram om livet som äldre. Beredningen beräknas överlämna sitt huvudbetänkande med förslag till riktlinjer för äldreomsorgen under år 1986.

Statens handikappråd (SHR) är ett centralt statligt organ som enligt sin instruktion (1979:421) skall verka för förbättrade levnadsförhållanden för handikappade och i frågor som rör handikappade främja samarbetet mellan samhällets organ samt mellan dessa och handikapporganisationerna.

Handikapprådet har i oktober 1985 publicerat en rapport, *Kartläggning av det ekonomiska stödet till handikappade*, Ds S 1985:6. Handikapprådet hade fått i uppdrag av regeringen att göra kartläggningen efter ett uttalande av riksdagen. I rapporten redovisas det stöd som utgår till människor med funktionsnedsättningar. Både statliga och kommunala stöd är redovisade. Man har särskilt belyst skillnaderna mellan olika landstings- och primärkommuner i fråga om stödets storlek och villkoren för stöd. Rapporten visar att det inom flera områden, såsom hemtjänst och färdtjänst, föreligger stora olikheter mellan kommunerna.

Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) är en kommitté (B 1981:03) under finansdepartementet. Dess huvuduppgift är att bredda och fördjupa underlaget för budgetpolitiska och samhällsekonomiska avgöranden. ESO har under 1985 utgivit en rapport, *Sociala avgifter – problem och möjligheter inom färdtjänst och hemtjänst* (Ds Fi 1985:11). I rapporten redogörs för den s. k. voucheridén som en väg att öka kostnadsmedvetandet och valfriheten. Något utarbetat förslag framläggs dock inte.

Handikappförbundens centralkommitté (HCK) har nyligen slutfört en undersökning av vilka insatser de enskilda kommunerna gör för handikappade. Undersökningen har redovisats i en rapport, *Socialtjänsten och handikappinsatserna i kommunerna 1985.*

Syftet med undersökningen var att göra en uppföljning och analys över hur socialtjänstlagen påverkar handikappades levnadsförhållanden. Avsikten var dels att få en översiktlig bild av den kommunala handikappomsorgen, dels att få mera djupgående kunskaper på några områden om hur socialtjänstlagen påverkat handikappomsorgen i kommunerna och därmed levnadsförhållandena för handikappade.

Undersökningen bestod av två delar. I en landsomfattande del fick samtliga kommuner besvara ett frågeformulär. Samma formulär sändes också till de lokala HCK för att jämföra kommunernas svar mot handikapprörelsens. Den andra delen omfattade fem kommuner och var en fördjupningsdel.

Av resultaten i undersökningen framgår att kommunerna kommit olika långt i sina insatser för äldre och handikappade. Till socialnämndens skyldigheter hör att upplysa om socialtjänsten. 50 kommuner hade inte haft sådan verksamhet. Många kommuner hade informerat om socialtjänsten men inte haft någon handikappanpassad information. Endast hälften av kommunerna hade haft uppsökande verksamhet bland handikappade, och lika många hade inventerat antalet handikappade. Medverkan i samhällsplaneringen var också ojämn. Socialnämnderna i 55 kommuner var inte remissinstanser i planeringsfrågor. Även insatserna för sysselsättning varierade. Bara 45 % av kommunerna hade inventerat möjligheterna att anställa handikappade i den egna verksamheten. 64 % av kommunerna hade ett formaliserat samarbete med arbetsförmedlingen i syfte att ge handikappade arbete. Inom hemtjänst och färdtjänst fanns stora skillnader. 80 kommuner hade inventerat antalet kommuninvånare på institution.

Delegationen för social forskning har en initiativgrupp inom handikappområdet. Gruppen har i uppdrag att föreslå hur forskning med samhällsvetenskaplig inriktning skall stimuleras på handikappområdet. Gruppen har skrivit ett program som kommer att presenteras i mars 1986.

Delegationen för utveckling av integrerad boendeservice är en delegation med företrädare för bostads-, social- och civildepartementen samt för bostadsstyrelsen och socialstyrelsen. Delegationen har i uppdrag att informera om boendeservice, att bereda ärenden om statligt bidrag inom området samt att sammanställa och redovisa erfarenheter av utvecklingsarbetet.

Socialberedningen (S 1980:07) har i uppdrag att följa och utvärdera socialtjänstreformen. Beredningen kommer inom kort att överlämna ett delbetänkande. Beredningen beräknas avsluta sitt arbete senare i år.

Statsrådet Lindqvist har efter regeringens bemyndigande tillkallat en *arbetsgrupp* för utredning av bl. a. behovet av åtgärder för andra grupper handikappade barn och ungdomar än dem som ingår i den nya *omsorgslagens personkrets*. Arbetet skall ske med utgångspunkt i omsorgspropositionen och riksdagens behandling av ärendet.

Ålderdomshem och andra institutioner för äldre

I budgetpropositionen (s. 130) föreslås 1 831 milj. kr. under anslaget G 1. Bidrag till social hemhjälp. Från anslaget betalas statsbidrag till kommunernas kostnad för social hemhjälp åt äldre, handikappade och barnfamiljer. Statsbidraget består av två delar. Det är dels en prestationsrelaterad del i form av ett bidrag av 30 000 kr. för varje årsarbetare inom den sociala hemhjälpen, dels ett schablonbidrag på mellan 250 och 350 kr. per person i gruppen ålders- och förtidspensionärer. Enligt reglerna för bidraget måste hemhjälpen avse personer som har egen bostad. Från anslaget anvisas också särskilda medel för utveckling och förnyelse av den sociala hemhjälpen på lokal nivå.

Flera motioner tar upp frågan om en utvidgad statsbidragsgivning i syfte att ge ökat stöd till ålderdomshem.

I *motion So215 av Gudrun Norberg (fp)* yrkas att riksdagen skall ge regeringen till känna vad i motionen anförs om att statsbidrag skall utgå även till ålderdomshem. I *motion So223 av Karin Israelsson m.fl. (c)* yrkas att riksdagen hos regeringen skall begära förslag till ekonomiskt stöd för att jämställa ålderdomshemmen med servicehus (*yrkande 3*). I *motion So241 av Nils Carlshamre m.fl. (m)* yrkas att riksdagen skall begära förslag till sådana bidrags- och låneregler att ålderdomshem inte missgynnas i jämförelse med andra boende- och vårdformer för äldre (*yrkande 1*).

I den ovan nämnda rapporten, Sociala avgifter – problem och möjligheter inom färdtjänst och hemtjänst (Ds Fi 1985:11), uppmärksammas att statsbidraget och avgiftssystemet prioriterar eget boende framför ålderdomshem. Enligt rapporten är det inte säkert att detta svarar mot alla äldres behov och önskemål. Det hindrar däremot utvecklingen av attraktiva, moderna och kanske relativt sett billiga ålderdomshem eller pensionärshotell. Det som borde övervägas, enligt rapporten, är införandet av ett neutralt avgiftssystem och neutrala statsbidrag.

I förra årets budgetproposition uppmärksammades frågan om statsbidrag till de kommunala ålderdomshemmen (prop. 1984/85:100 bil. 7 s. 131 f). Enligt propositionen kan man beräkna att kostnaderna för statsbidrag skulle öka med 500–600 milj. kr. om året om bidrag skulle utgå för personalen vid ålderdomshemmen på samma villkor som för personalen inom den sociala hemhjälpen. Socialministern anförde bl. a. att äldreberedningen (S 1981:01) som har berett frågan har avstyrkt att statsbidrag införs till ålderdomshemmen. Enligt beredningen skulle bidrag kunna verka hämmande på förändringstakten i fråga om ålderdomshemsboendet. Socialministern var enig med beredningen och underströk samtidigt angelägenheten av att det finansiella stöd som utgår till ombyggnad av ålderdomshemmen används. Han konstaterade också att statsbidrag till social hemhjälp utgår efter genomförd ombyggnad. Han erinrade även om att schablonbidraget (250–350 kr. per person i gruppen ålders- och förtidspensionärer) utgör ca 35 % av bidraget. Schablonbidraget infördes för att låta kommunerna själva bestämma inriktningen av insatserna. Konstruktionen utgår från uppfattningen att kommunerna själva bäst bedömer hur en bra omsorg skall ordnas och utvecklas efter lokala förhållanden. Socialministern betonade att det självständiga boendet inte får utvecklas på bekostnad av dem som alltjämt bor i ålderdomshem. Statsbidraget till social hemhjälp kan anlitas av kommunerna även för insatser inom ålderdomshemmen så länge dessa är kvar. Den ekonomiska styrningen av äldreomsorgen har härigenom minskat väsentligt, framhöll socialministern.

Utskottet behandlade flera yrkanden om statsbidrag till ålderdomshem i samband med förslagen i budgetpropositionen (SoU 1984/85:22 s. 8). Utskottet avstyrkte en utvidgning av statsbidraget för social hemhjälp och anförde följande.

Enligt utskottets mening bör man sträva efter att inom ett servicehus kunna erbjuda olika omsorgsnivåer alltefter de boendes individuella behov och önskemål. Härigenom kan de äldre bo kvar inom ett och samma servicehus och där få en ökad grad av omsorg när så behövs. Servicehusen bör på sikt kunna tillhandahålla en sådan omsorg att de utgör ett lämpligt värdalternativ

mellan å ena sidan eget boende och å andra sidan långtidssjukvården. Övergångsvis måste man dock räkna med att det fortfarande kommer att behövas anläggningar inom äldreomsorgen där helinackordering och tillsyn kan ges på ungefär samma sätt som på ålderdomshemmen.

Som anförs i propositionen är det vidare inget som hindrar att kommunerna använder statsbidraget till social hemhjälp till insatser för att göra ålderdomshemmen bra så länge de finns kvar. Kommunerna har härigenom en betydande frihet att alltefter det lokala behovet erbjuda en god och varierad vård för de äldre. Den ekonomiska styrningen av äldreomsorgen har minskat väsentligt genom möjligheten för kommunerna att anlita statsbidraget även för ålderdomshemmen.

I ett yttrande till bostadsutskottet våren 1985 behandlade utskottet frågan om bostadslångivning till ålderdomshem (SoU 1985/85:4y). I den frågan anförde utskottet följande.

Denna utveckling – att pensionärerna blir äldre och att allt fler bor kvar längre i egen bostad – innebär att normalt serviceboende med i stort sett samma vårdnivå som ett eget boende inte alltid framstår som ett fullgott alternativ för den som till sist måste flytta från sin ursprungliga bostad. För att i dessa fall inte långtidssjukvården skall utgöra enda kvarvarande alternativ behövs tillgång till en boendeform inom äldreomsorgen där helinackordering och tillsyn kan ges på ungefär samma sätt som på ålderdomshemmen. Enligt utskottets mening bör det således även i fortsättningen finnas en boendeform som ligger mellan å ena sidan eget boende/servicehusboende och å andra sidan vård inom långtidssjukvården. Detta boende kräver dock en god boendestandard som tillgodoser de äldres anspråk på frihet och integritet. Var och en bör sålunda ha ett eget rum med större utrymme än vad som förekommer i många ålderdomshem och med möjlighet att själv bestämma om möblering o. d. Toalett och dusch måste finnas till varje rum. Kokmöjlighet bör också finnas. Boendet bör grundas på personligt hyreskontrakt. Till boendet skall knytas tillsyn och möjlighet till hjälp dygnet runt.

Reglerna för bostadslån bör utformas så att de stimulerar till önskvärd utveckling och omstrukturering inom äldreomsorgen. Enligt socialutskottets mening bör därför reglerna i bostadsfinansieringsförordningen anpassas så att bostadslån kan utgå för att inrätta ett sådant boende som utskottet nu har angett, oavsett om det är fråga om nybyggnad eller om om- och tillbyggnad av ett befintligt ålderdomshem.

Utskottet vill framhålla att det anförda inte innebär att utskottet förordar att ålderdomshemmen bevaras i befintligt skick. Vad utskottet förordar är ett avsevärt bättre boende än ålderdomshemmen vanligen erbjuder, men med ett bibehållande av den omsorgsnivå ålderdomshemmen traditionellt håller. Det är fråga om ett självständigt boende, men med mera service och personlig omvårdnad för de boende och med fler kollektiva funktioner i anslutning till bostaden. Vad gäller bostadslån bör därför samma förutsättningar gälla som för andra former av serviceboende.

Bostadsutskottet, som i och för sig ansåg att de riktlinjer som angivits i propositionen möjliggjorde även den form av boende och vård som socialutskottet förordat, föreslog att riksdagen till klargörande av sin inställning skulle ge regeringen till känna vad utskottet anfört (BoU 1984/85:24 s. 11 f). Riksdagen följde utskottet.

Den åsikt som utskottet gett uttryck åt när det gäller villkoren för bostadslån innebär inte att utskottet ändrat inställning beträffande statsbi-

dragsreglerna för social hemhjälp. Utskottet kan sålunda inte biträda förslaget att utvidga bidragsrätten till att omfatta även personalen på de nuvarande ålderdomshemmen. Utskottet vill i övrigt hänvisa till det fortsatta arbetet med att förbättra boendeförhållandena för äldre och handikappade. Enligt vad som anfördes av bostadsutskottet i det ovan refererade ärendet borde regeringen i lämpligt sammanhang redovisa utfallet av den föreslagna inriktningen av bostadslångivningen m. m. för riksdagen (BoU 1984/85 24 s. 13).

Utskottet avstyrker med hänvisning till det anförda motionerna 215 (fp), 223 (c) yrkande 3 och 241 (m) yrkande 1.

I *motion So467 av Blenda Littmarck (m)* hemställs att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförs om behovet att hejda den pågående minskningen av antalet institutions- och sjukhusanknutna vårdplatser inom psykiatrisk vård, omsorg och äldrevård till dess att annan tillfredsställande vård kan garanteras patienterna (*yrkande 1*) samt att de negativa följder som minskningen medför bör undersökas och göras till föremål för positiva åtgärder (*yrkande 2*). Motionären vänder sig mot att så många platser inom institutionsvården avvecklas innan det byggts upp tillräckliga resurser att ta emot patienterna i öppen vård och för att kunna erbjuda sluten vård när sådan behövs. Motionären pekar vidare på att många äldre inte klarar sig i hemmet även om de får en omfattande service. För många anhöriga innebär det en svår påfrestning att ha ansvaret för någon som är hjälplös på grund av sjukdom och kanske också senildement.

Landstingsförbundet genomförde 1980, 1983 och 1985 inventeringar av samtliga patienter inom den somatiska långtidssjukvården. 1983 vårdades det inom somatisk långtidssjukvård 51 983 patienter, varav 46 143 vårdades på landstingens eller de landstingsfria kommunernas egna institutioner, 4 400 på servicehus med helinackordering och 1 440 på enskilda sjukhem. Omkring 95 % av patienterna var 65 år och äldre. De preliminära resultaten från inventeringen den 24 september 1985 föreligger nu. Dessa visar bl. a. en ökning sedan förra inventeringen som emellertid är mindre än som svarar mot de befolkningsförändringar som skett. Av de inneliggande patienterna – 49 407 personer – ansågs omkring 10 800 eller drygt 20 % vara klinikfärdiga. De skulle ha skrivits ut om man kunnat placera dem inom andra vårdformer eller om inte andra hinder funnits. Mer än en tredjedel, ca 4 000 personer, av de klinikfärdiga skulle egentligen ha kunnat skrivas ut till hemmet.

Äldreberedningen har i sitt ovan nämnda betänkande Dagens äldre (SOU 1985:31) redovisat uppgifter från den slutna psykiatriska vården. I oktober 1982 vårdades ca 25 000 patienter inom sluten psykiatrisk vård. 13 306 var över 65 år. Av dem vårdades två tredjedelar (8 900) på psykiatriska sjukhus och en tredjedel på sjukhem för lättare psykiskt sjuka (2 800) eller enskilda vårdhem för psykiskt sjuka (1 600).

Antalet platser inom den psykiatriska vården har minskat de senaste tio åren med omkring 1 000 per år. Under perioden 1984–1988 planeras en minskning med 800 platser per år. Antalet platser år 1988 beräknas till 19 800.

Här kan vidare nämnas att socialstyrelsen i april 1986 ger ut allmänna råd

om äldreomsorgen, vilka kommer att behandla samhällets insatser för äldre och långtidssjuka inom primärkommuner och landsting. I råden berörs bl. a. institutionsboendet. Enligt råden måste man för att nå en bättre och mer ändamålsenlig äldreomsorg minska institutionsboendet. De resurser som härigenom frigörs måste överföras till service och vård i den egna bostaden. Alternativen till institutionerna måste dock utvecklas betydligt. Grundstenar är den sociala hemtjänsten samt primärvården.

Utskottet har redan tidigare uttryckt den principiella uppfattningen att man bör sträva efter att inom ramen för ett eget boende kunna erbjuda olika omsorgsnivåer alltefter de boendes individuella behov och önskemål. Utskottet har samtidigt konstaterat att det även framdeles kommer att behövas institutioner för sådan mera omfattande tillsyn som ges på bl. a. ålderdomshemmen.

I betänkandet SoU 1984/85:22 (s. 10) anförde vidare utskottet att tillgången till akutvård är en betydelsefull del av omsorgerna om de äldre. Det krävs både hemtjänst, hemsjukvård och vid behov tillgång till akutvård för att äldre skall kunna ha ett självständigt boende med bibehållen trygghet.

I dagens situation är det främst en fortsatt utbyggnad av hemsjukvård och social hemtjänst som är angelägen för att göra det möjligt för fler att bo i en egen bostad. Det finns självfallet ett samband mellan denna utbyggnad och möjligheterna att minska antalet platser inom institutionsvården. Resurser i öppen vård måste alltid finnas innan den slutna vården kan avhända sig sitt ansvar för en patient.

Utskottet, som inte kan biträda motionärens förslag, avstyrker med det anförda motion 467 (m).

Villkor i övrigt för social hemhjälp

I *motion So227 av Ingvar Björk och Börje Nilsson (båda s)* (delvis) hemställs om en översyn av reglerna för det statliga bidraget till hemtjänsten för att utjämna skillnaden mellan kommunerna i taxesättning. Motionärerna anför att skillnaden mellan de olika kommunerna är stor. Många kommuner tar också ut betydligt högre avgifter än Svenska kommunförbundet rekommenderar. Bostadsorten blir därför avgörande för den enskildes ekonomiska standard.

I *motion So235 av Bengt Westerberg m. fl. (fp)* hemställs att riksdagen uttalar att kommunerna bör tillämpa enhetliga avgifter för den sociala hemhjälpen och normala hyror för boende på ålderdomshem. Motionärerna anser att avgifterna för hemtjänst bör vara enhetliga oavsett inkomst, med möjlighet till nedsättning för pensionärer med låg ATP. Den som bor på ålderdomshem bör betala dels en normal hyra, dels en avgift för service som är lika med avgiften för hemtjänst.

I rapporten Kartläggning av det ekonomiska stödet till handikappade, Ds S 1985:6, som nämnts ovan, belyses särskilt avgiftssystemet för den sociala hemhjälpen. Enligt rapporten har de flesta kommuner ett differentierat avgiftssystem. Avgiften är oftast relaterad både till inkomsten och till mängden hjälp. Det är stor skillnad på avgiftsnivån mellan olika kommuner. Svenska kommunförbundet har i ett cirkulär gått ut med rekommendationer

hur avgifterna bör utformas. Ett antal kommuner har taxor som ligger avsevärt högre än rekommendationen. De högsta avgifterna förekommer i mindre kommuner. 75 % av kommunerna, vari storstadskommunerna ingår, har dock taxor som ligger relativt nära de rekommenderade (högst 110 kr. per månad över rekommenderat).

Utskottet har tidigare flera gånger behandlat frågan om utformning av kommunala taxor för bl. a. den sociala hemhjälpen, senast i betänkande SoU 1984/85:22 s.14. Utskottet har därvid framhållit bl. a. att utformningen av taxor för den sociala hemhjälpen ligger inom ramen för den kommunala självstyrelsen och att Svenska kommunförbundet till vägledning för kommunerna utformat en allmän rekommendation om sådana avgiftstaxor. Enligt utskottets mening saknades det därför anledning för riksdagen att gå in på innehållet i taxorna.

Utskottet anser inte att det finns något skäl till ändrat ställningstagande i denna del. Utskottet vill emellertid understryka att en större enhetlighet i taxorna bör eftersträvas. Svenska kommunförbundets rekommendationer bör i större utsträckning följas av kommunerna. Utskottet förutsätter att regeringen har sin uppmärksamhet riktad på denna fråga i samband med sina överväganden med anledning av rapporten från statens handikappråd. Utskottet avstyrker med det anförda motionerna 227 (s) i här aktuell del och 235 (fp).

I *motion So238 av Lars Werner m. fl. (vpk)* hemställs om förändringar av nuvarande statsbidragsregler för social hemtjänst så att staten kan ställa grundläggande kvalitetskrav på hemtjänsten som villkor för bidrag (*yrkande 1 delvis*).

Utskottet har många gånger tidigare i skilda sammanhang avvisat motionsförslag från vänsterpartiet kommunisterna om detaljerade villkor för statsbidrag i syfte att härigenom styra kommunernas handlande. Ett av syftena med införandet av nuvarande statsbidragssystem för social hemhjälp var vidare just en önskan att ge kommunerna ökad frihet i valet av serviceform för äldre och handikappade. Utskottet är inte berett att nu frångå detta principiella ställningstagande. Utskottet avstyrker sålunda motion 238 (vpk) yrkande 1 i motsvarande del.

I *motion So218 av Rune Gustavsson m. fl. (c)* hemställs att statsbidraget till social hemhjälp ändras så att möjligheterna till objektsanställning vidgas (*yrkande 11*). Motionsförslaget syftar till att öka handikappades möjlighet att själva kunna påverka vem som skall ge servicen och när den skall utföras.

Det förekommer att kommuner som vårdare anställer någon som anvisas av vårdtagaren. Ofta är det en anhörig. Detta kallas ibland objektsanställning. Det möter inte något hinder att i underlagssumman för statsbidraget inräkna lönen till den objektsanställde. Statsbidragsreglerna får således sägas vara neutrala i här aktuellt avseende. Utskottet, som i övrigt vill hänvisa till vad nedan anförs om vård av anhörig, avstyrker därför motion 218 i denna del (yrkande 11).

Utskottet har ingen erinran mot budgetpropositionens förslag till medelsanvisning under G 1. Bidrag till social hemhjälp.

I *motion So211 av Bo Nilsson (s)* hemställs om en översyn av villkoren för hemsjukvårdsbidrag så att bidragen skall berättiga till sjukpenning, tilläggspension och semesterlön (*yrkande 1*), att hemsjukvårdsbidragen ersätts med anställningsförhållande för att ge rätt till sociala förmåner (*yrkande 2*) samt att ersättningen till vårdarna utformas så att den blir lika över hela landet (*yrkande 3*).

En del landsting betalar en ersättning när någon vårdas för sjukdom i hemmet. Bidraget kallas hemsjukvårdsbidrag och var ursprungligen en merkostnadsersättning när plats på institution inte kunde anvisas.

Hemsjukvårdsbidrag kan betalas antingen till den vårdbehövande själv eller till en anhörig som ger vården. Enligt 19 § kommunalskattelagen (1928:370) är hemsjukvårdsbidrag som betalas till den vårdbehövande undantaget från skatteplikt. I den mån ett bidrag innefattar bidrag till annat än sjukvård kan det dock vara skattepliktigt.

Hemsjukvårdsbidrag som betalas till en anhörig är skattepliktigt.

I statens handikappråds tidigare nämnda kartläggning (Ds S 1985:6) lämnas en redogörelse för förekomsten av hemsjukvårdsbidrag. 1984 betalade 19 landsting hemsjukvårdsbidrag. Möjlighet till anställning förelåg i 18 län. Av de sjukvårdshuvudmän som gav kontantbidrag gav de flesta bidraget till patienten. Beloppet varierade kraftigt mellan landstingen.

Anhörigvårdskommittén (S 1979:11) redovisade i betänkandet (SOU 1983:64) Ledighet för anhörigvård vissa förslag rörande anhörigvården. Kommittén föreslog bl. a. att det skulle införas en lagstadgad rätt till ledighet från förvärvsarbete för den arbetstagare som önskar vårda en sjuk eller handikappad anhörig i hemmet. Ledigheten skulle inte vara kopplad till någon rätt till ersättning från den allmänna försäkringen. Kommittén anför bl. a. att det direkta stödet till anhörigvårdarna bör kunna förbättras i olika avseenden, t. ex. genom anställningsförfarande, möjligheter till regelbunden avlösning samt utbildning och psykosocialt stöd.

Kommitténs betänkande har remissbehandlats och övervägs fortfarande inom regeringskansliet.

Landstingsförbundet och Svenska kommunalarbetareförbundet har träffat en rekommendationsöverenskommelse angående ersättnings- och anställningsvillkor för anhörig hemsjukvårdare.

Spri har i dagarna gett ut en rapport (Sprirapport nr 200) *Omsorg i det tysta – Anhörigas roll i äldrevården.* Rapporten bekräftar att de anhörigas insatser är av stor omfattning och betydelse för vården av äldre och långtidssjuka. Deras insatser uppmärksammas dock inte tillräckligt av kommuner och landsting.

Utskottet har tidigare behandlat motioner om anhörigvårdarnas situation. I betänkandet SoU 1982/83:23 (s. 10) anförde utskottet följande.

Utskottet anser att de anhörigas insatser bör tas till vara inom äldreomsorgen. Det är därför viktigt att den som vill hjälpa eller ta hand om en äldre anförvant får samhällets stöd för detta. Han eller hon måste få ersättning för sitt arbete och tillförsäkras samma sociala trygghet som andra. Anhörigas villighet att göra en insats får alltså inte tas till intäkt för ett minskat

ansvarstagande från samhällets sida. Under dessa förutsättningar kan anhörigvården bidra till att skapa en mera varierad och individuellt anpassad äldreomsorg.

Senast utskottet behandlade frågan var i betänkandet SoU 1984/85:22 s. 13. Utskottet hänvisade då till det nu citerade betänkandet samt framhöll att hemtjänst och hemsjukvård i samverkan kan spela en betydelsefull roll genom att stödja och hjälpa anhörigvårdarna med avlösning och hjälpmedel. Utskottet underströk också att det är viktigt att en anhörig inte lämnas ensam med sitt många gånger tunga arbete. Utskottet erinrade om att anhörigvårdskommittén är föremål för övervägande inom regeringskansliet och ansåg inte att det var påkallat med något uttalande från riksdagens sida.

Utskottet, som också vill erinra om att äldreberedningens arbete kan få betydelse för bedömningen av frågor rörande anhörigvård, är inte heller nu berett att förorda något initiativ av riksdagen. Motion 211 (s) avstyrks således.

I *motion So226 av Alf Svensson (c)* hemställs om förslag till statligt flyttningsbidrag för att underlätta anhöriganställning. Motionären anför att det både för omsorgstagaren och den anhörige är positivt med anhöriganställning. En förutsättning är att den anhörige och vårdtagaren inte bor alltför långt ifrån varandra. För att underlätta anhöriganställning bör omsorgstagaren eller den anhörige kunna flytta med stöd av ett flyttningsbidrag.

Reglerna om flyttningsbidrag finns i arbetsmarknadskungörelsen (1966:368). Flyttningsbidrag kan i vissa fall lämnas till den som är eller riskerar att bli arbetslös och inte kan få arbete i hemorten. Flyttningsbidraget är avsett att bl. a. täcka kostnaderna för resa, flyttning av bohag och dubbel bosättning. Under vissa förutsättningar kan också starthjälp utbetalas. Arbetsförmedlingen handlägger ärenden om flyttningsbidrag.

Utskottet behandlade förra året en motion om bosättning för personer inom långvården (SoU 1984/85:2 s. 6–7). Utskottet redovisade att det sedan den 1 januari 1984 mellan landstingen och de till Landstingsförbundet anslutna kommunerna gäller ett riksavtal för hälso- och sjukvården, vilket ersatt det tidigare s. k. utomlänsavtalet. I avtalet finns bl. a. bestämmelser om samarbete då det gäller sådan icke akut vård som motiveras främst av andra skäl än rent medicinska. Genom avtalet ges en möjlighet att remittera en patient till ett sjukhus inom ett annat landsting, även om likvärdiga vårdmöjligheter finns i hemlandstinget. Remissmöjligheten skall bl. a. kunna utnyttjas för patienter som är i behov av långvarig sjukhus- eller sjukhemsvård och som av främst humanitära skäl bör överflyttas till sjukhus eller sjukhem inom den landstingskommun där de närmast anhöriga är bosatta.

Utskottet ansåg att frågan om att gamla människor får möjlighet att vårdas nära sina anhöriga är av stor mänsklig betydelse. Det kan innebära stort lidande att inte få vårdas nära sina anhöriga. Utskottet noterade med tillfredsställelse bestämmelsen om "icke akut vård i övrigt" i det nya riksavtalet för hälso- och sjukvården. Genom denna regel öppnas en möjlighet att utan hänsyn till bosättningen flytta t. ex. en långvårdspatient till

en klinik inom ett annat landstingsområde, förutsatt att de båda landstingen kan enas om detta.

Utskottet anser, som framgått ovan, det angeläget att gamla människor får möjlighet att bo nära sina anhöriga. Med hänsyn till regeringens överväganden rörande anhörigvården bör dock motion 226 (c) inte föranleda någon riksdagens åtgärd och avstyrks.

Fristående vårdalternativ

I *motion So206 av Ulf Adelsohn m. fl. (m)* hemställs om förslag till sådana ändringar i socialtjänstlagen att den enskildes valfrihet stärks (*yrkande 7*). Motionärerna anser att den enskilde skall kunna välja mellan olika alternativ i fråga om service, vård och boende. Valfriheten bör skrivas in bl. a. i biståndsparagrafen. Detta bör enligt motionärerna innebära att en ideell förening eller annan privat vårdgivare som tillhandahåller viss service eller omsorg för äldre eller handikappade skall ha rätt till kommunalt bidrag i den utsträckning som verksamheten avlastar verksamhet som kommunen annars skulle vara skyldig att bedriva.

Utskottet har tidigare (SoU 1983/84:1 och SoU 1984/85:22) behandlat motionsyrkanden om åläggande för kommunerna att pröva vård i privat regi som alternativ till vård med kommunalt huvudmannaskap. Utskottet erinrade då om att gällande lagstiftning lämnar ett betydande utrymme för enskilda insatser av olika slag på det sociala vårdområdet. I betänkandet SoU 1983/84:1 anförde utskottet vidare bl. a. följande.

Det är givetvis i dagens ekonomiska klimat angeläget att den enskilde skall kunna erbjudas en så bra vård och service som möjligt till en rimlig kostnad för samhället. I vilka former och genom vilken vårdhuvudman vård skall erbjudas måste emellertid avgöras av de för vården ytterst ansvariga kommunala huvudmännen. Därtill kommer att uppfattningarna ofta kan gå starkt isär när det gäller vad som skall anses vara en god vård och därmed även när det gäller bedömningen av vad som är skälig kostnad. En reell valfrihet för den enskilde mellan olika vårdalternativ förutsätter dessutom en viss överkapacitet på vårdplatser, vilket ter sig tämligen orealistiskt i dagens ekonomiska situation.

Som riksdagen tidigare framhållit bör vidare starka skäl föreligga för att införa regleringar som innebär ingrepp i den kommunala självstyrelsen. Utskottet anser inte att sådana skäl föreligger i nu aktuellt hänseende.

När det gäller rätten till bistånd kan nämnas att regeringsrätten 1984 avgjort ett mål där den enskilde fick vård av privat vårdgivare som bistånd enligt 6 § socialtjänstlagen (RÅ 1984 Ab 182). En social distriktsnämnd i Malmö hade avslagit en begäran av en 76-årig kvinna om bistånd till vård på ett judiskt sjukhem i Stockholm. Kvinnan överklagade beslutet och länsrätten biföll hennes talan. Nämnden förde målet vidare till kammarrätten. I målet var upplyst att kvinnan var ortodox jude och alltid bott i en judisk miljö. Enligt dottern, som förde hennes talan, var det viktigt för hennes psykiska hälsa att få vistas i en miljö av likasinnade där traditionerna finns som en naturlig del och de praktiska delarna av religionsutövningen enkelt tillgodoses. Kammarrätten hänvisade i sin dom till att bistånd enligt lagens förarbeten skall

anpassas efter den enskildes behov och utformas i samförstånd med honom. Det sägs också att den enskilde inte har någon ovillkorlig rätt att erhålla en viss bestämd insats och att vid valet av åtgärd hänsyn även måste tas till vilka alternativa resurser som finns att tillgå inom kommunen. Vid valet av insats måste beaktas vad som är möjligt och rimligt med hänsyn till kommunens resurser (prop. 1979/80:1 Del A s. 185 f, 525 f). Kammarrätten anförde vidare att det framgick av dotterns uppgifter att kvinnans hälsotillstånd var sådant att hon behövde vård på ett hem. Enligt vad dottern uppgivit skulle en plats på det judiska hemmet inte kosta mer än en plats på ett sjukhem i Malmö. Vid en samlad bedömning av omständigheterna i målet fann kammarrätten att kvinnan borde erhålla bidrag till kostnaderna för vistelse på judiska sjukhemmet i enlighet med länsrättens dom. Distriktsnämnden fullföjde sin talan till regeringsrätten, som inte ändrade kammarrättens dom.

Utskottet konstaterar att nuvarande lagstiftning ger visst utrymme för den enskilde att kunna begära att få vård i enskild regi med stöd av reglerna om bistånd. Utskottet anser att det skulle föra alltför långt att ge den enskilde en allmän rätt att kräva vissa insatser utan hänsynstagande till kommunens planering och möjligheter. Utskottet instämmer däremot i motionärernas allmänna synpunkter om ökad möjlighet för de gamla att själva kunna påverka sin situation. Dessa synpunkter ligger dock väl i linje med socialtjänstlagen och påkallar ingen lagändring. Utskottet vill i övrigt erinra om socialberedningens uppföljning av socialtjänstlagen, vilken får utvisa om det finns behov av förtydligande bestämmelser. Med det anförda avstyrker utskottet motion 206 (m) (yrkande 7).

Arbetsnormer för vårdpersonal

I *motion So202 av Marianne Karlsson (c)* hemställs att riksdagen skall begära förslag till arbetsnormer för personal som i olika sammanhang arbetar med vård av äldre, särskilt när det gäller ekonomiskt känsliga situationer. I motionen aktualiseras problemet med att ensamstående gamla kan bli utsatta för påtryckning att skriva testamente till förmån för dem som hjälper dem, t. ex. den sociala hemhjälpen. De sociala myndigheterna har ett ansvar för att gamla inte blir utsatta för påtryckningar. Det bör vara möjligt för arbetsgivaren att genom instruktioner eller på annat sätt göra dem som kommer i kontakt med äldre och ensamstående uppmärksamma på problemet. Socialstyrelsen bör enligt motionären få i uppdrag att utarbeta ett sådant förslag.

Det har förekommit flera uppmärksammade fall av åtal mot vårdpersonal för mutbrott där brottet bestått i att den anställde mottagit egendom genom testamente eller som gåva från någon som han vårdat. I justitieombudsmännens ämbetsberättelse 1985/86 s. 247 redovisas en dom från högsta domstolen (HD) där en föreståndare vid ett servicehus dömts för mutbrott. I HD:s motivering redogörs för bestämmelserna i 20 kap. 2 § brottsbalken, vari stadgas att arbetstagare som mottager, låter åt sig utlova eller begär muta eller annan otillbörlig belöning för sin tjänsteutövning dömes för mutbrott. Även gärningar som begås efter anställningens upphörande omfattas av straffbestämmelsen. Avsikten är enligt HD att ge ett långtgående skydd för vad man kallat tjänstens integritet. Av väsentlig betydelse är arten av den

tjänst som arbetstagaren innehar. Till de områden där tjänstens integritet får tillmätas särskild betydelse hör vårdverksamheten. Den uppfattningen får inte vinna insteg bland äldre eller sjuka personer att de genom gåvor kan påverka personalens tjänsteutövning till sin förmån. Det är också viktigt att några misstankar om detta inte uppkommer hos allmänheten.

Beträffande testamentariskt förordnande uttalar HD att ett sådant i lika hög grad som en gåva är ägnad att påverka fullgörandet av tjänsten och således är att betrakta som en otillbörlig belöning. HD fortsätter.

Om en sådan arbetstagare [inom vårdområdet] får vetskap om att någon pensionär eller patient avser att testamentera egendom till arbetstagaren, måste det åligga honom inte bara att underlåta att medverka vid tillkomsten av ett testamente med detta innehåll utan också att klargöra för testator att arbetstagaren på grund av sin tjänst inte kan ta emot något förordnande; över huvud taget bör han avhålla sig från varje handlande som av testator kan uppfattas som ett samtycke till förordnandet. Om arbetstagaren medverkar till testamentet i strid med vad som nu är sagt, saknas det anledning att bedöma hans handlande på annat sätt än om han låtit utlova en gåva åt sig. Redan genom denna medverkan kan alltså ett fullbordat mutbrott föreligga.

Utskottet har vidare erfarit att socialstyrelsen för närvarande håller på att utarbeta anvisningar angående gåvor och testamente till dem som i vårdarbete kommer i kontakt med människor i beroendeställning. Det är ännu inte klart i vilken form anvisningarna skall ges ut, eventuellt i form av allmänna råd från socialstyrelsen. Man kommer i anvisningarna bl. a. att redogöra för straffbestämmelserna och försöka klargöra var gränsen mellan det som är tillåtet och otillåtet går.

Utskottet har tidigare uppmärksammat frågan om utbildning av socialtjänstens personal. I betänkande SoU 1984/85:22 s. 6 uttalade utskottet att det krävs att personalen är lyhörd och visar respekt för klientens behov och önskemål. Det krävs också en positiv inställning till arbetet med att hjälpa människor som inte kan klara sig själva. Utskottet framhöll att det för detta många gånger svåra arbete krävs utbildning beträffande både det praktiska arbetet och personalens attityder till klienterna och deras behov. Utskottet underströk även angelägenheten av att utbildningsfrågorna uppmärksammas i det fortsatta arbetet med att utveckla och förnya den sociala hemhjälpen. Utskottet hänvisade också till att socialstyrelsen inlett en kartläggning av kommunernas utbildningsinsatser för den sociala hemhjälpen.

Enligt uppgift från socialstyrelsen är kartläggningen nu färdig och kommer att publiceras våren 1986.

Utskottet kan förstå motionärens oro att ensamstående gamla kan bli utsatta för påtryckningar av den personal som har till uppgift att vårda dem. Utskottet instämmer i vad HD uttalat (se ovan) om att tjänstens integritet måste tillmätas särskilt stor betydelse inom vårdverksamheten. Som HD framhållit får den uppfattningen inte vinna insteg, varken hos de gamla eller hos allmänheten, att man genom gåvor kan påverka personalens tjänsteutövning till sin förmån. Å andra sidan kan det vara negativt att hindra gamla som gärna vill ge presenter av mindre värde som bevis på personlig tillgivenhet. Dessa frågor måste tas upp inom ramen för utbildning och fortbildning. Personalen behöver kunskap om vad som är tillåtet och otillåtet liksom om

hur man kan avböja en gåva utan att såra. Arbetsledningen bör vid behov kunna ge råd. Arbetsledningen bör också ha sådan insyn i vårdarbetet att man märker om gränsen för det otillåtna passeras.

Kommunerna har ansvaret för den sociala hemhjälpen. I ansvaret ingår att tillse att personalen har nödvändig utbildning och handledning. Enligt utskottets uppfattning bör HD:s ovan citerade dom samt socialstyrelsens aviserade råd vara till ledning för kommunerna i denna uppgift. Syftet med motion 202 får därmed anses vara uppfyllt, varför motionen avstyrks.

Vissa bidrag från allmänna arvsfonden

I *motion So222 av andre vice talman Karl Erik Eriksson (fp) och Bertil Jonasson (c)* föreslås att bidrag ur allmänna arvsfonden skall kunna utgå även till förmån för äldre ensamma personer. Motionärerna erinrar om att det finns många äldre och ensamma människor som lider brist på gemenskap. Dessa människor har, anför motionärerna, ofta inte råd att kosta på sig resor eller någon veckas vistelse på pensionat eller liknande för att få omväxling och känna gemenskap. Enligt motionärernas mening borde det finnas någon form av "fond" där äldre ensamma personer som inte har råd att själva bekosta en sådan semesterresa kan söka bidrag. Motionärerna menar att det borde vara möjligt att skapa en sådan fond av medel från allmänna arvsfonden.

Allmänna arvsfonden inrättades 1928. Om någon avlider utan att efterlämna någon arvsberättigad eller testamentstagare tillfaller kvarlåtenskapen allmänna arvsfonden. Fonden skall användas för att främja vård och fostran av barn och ungdom samt till omsorger om handikappade.

Utskottet behandlade ett liknande yrkande i betänkande SoU 1985/86:3. Utskottet konstaterade då att behovet av utvecklingsarbete på barn- och ungdomsområdet alltjämt är stort och ansåg det angeläget att inte minska utrymmet för stöd till utvecklingsarbete på detta område. Enligt utskottets mening borde inte heller allmänna arvsfonden splittras på fler ändamål än för närvarande. Utskottet erinrade också om den vidgade skyldighet att ge en god omsorg om äldre som åvilar kommunerna enligt socialtjänstlagen och om att bidrag till rekreationsresa under vissa förhållanden kan inrymmas under rätten till bistånd.

Utskottet vidhåller den nu redovisade ståndpunkten, varför motion 222 (fp, c) avstyrks.

Färdtjänst

I budgetpropositionen (s. 131) föreslås 410 000 000 kr. under anslaget G 2. *Bidrag till färdtjänst.* Från anslaget betalas statbidrag till landstingskommuner och kommuner för färdtjänst åt handikappade. Bidraget är 35 % av bruttodriftskostnaderna. Bidraget får dock inte öka med mer än ett belopp som står i visst förhållande till antalet personer som är 65 år och äldre samt utvecklingen av konsumentprisindex (den s. k. begränsningsregeln). Begränsningsregeln infördes fr. o. m. den 1 januari 1981 i syfte att begränsa ökningstakten för bidraget. Begränsningen avsågs i första hand ske hos

kommuner som redan hade en väl utbyggd färdtjänstservice. Under år 1984 fick ett mindre antal kommuner reducerat statsbidrag till följd av begränsningsregeln för statsbidragets utveckling. Flertalet kommuner ligger dock betydligt under begränsningsregelns bidragstak. Utrymme för att bygga ut färdtjänsten med stöd av statsbidrag finns därför på de flesta håll.

Färdtjänsttaxorna tas upp i *motion So227 av Ingvar Björk (s) och Börje Nilsson (s)* (delvis), vari hemställs om en översyn av statsbidragsreglerna till färdtjänst så att de blir förknippade med vissa villkor i syfte att utjämna skillnaderna i kommunernas taxesättning och så att avgifterna kommer på en skälig nivå.

I statens handikappråds ovan (s. 6) nämnda rapport Kartläggning av det ekonomiska stödet till handikappade (Ds S 1985:6) finns en beskrivning av olikheterna mellan kommunerna beträffande färdtjänsten (s. 127 f.). Enligt rapporten är utbyggnaden ojämn, tillgången till specialfordon varierar, och villkoren för antalet medgivna resor, taxornas utformning, tillåten reslängd m. m. skiljer sig väsentligt från kommun till kommun. Variationerna i avgifter har granskats närmare. Enhetlig avgift oavsett resans längd tillämpas i 44 kommuner. I övriga kommuner är avgiften beroende av resans längd. En differentierad avgift tas vanligen ut genom att resenären betalar en viss procent av resans kostnad. Det vanligaste är 20 %. Företrädesvis små kommuner tillämpar ett betalningssystem där resenären betalar mer än 20 %.

I den ovan (s. 6) nämnda rapporten Sociala avgifter – problem och möjligheter inom färdtjänst och hemtjänst (Ds Fi 1985:11) diskuteras hur avgifter kan fungera som effektivitetsbefrämjare. Ett av de områden som berörs är färdtjänsten. Man redogör som tidigare nämnts i rapporten för den s. k. voucheridén som en väg att öka kostnadsmedvetandet och valfriheten. Något utarbetat förslag framläggs dock inte.

Utskottet har flera gånger tidigare behandlat frågor om taxorna för färdtjänsten. I betänkande SoU 1984/85:22 s. 16 uttalade utskottet beträffande olikheterna i taxesättning mellan kommunerna att frågan om avgifternas storlek liksom avgifter för social hemtjänst ligger inom ramen för den kommunala självstyrelsen. Som en följd härav kommer taxorna att variera.

Utskottet upplyste i samma betänkande att Svenska kommunförbundet planerade att ge ut en skrift med vägledning till kommunerna i vad avser taxor för färdtjänsten. Arbetet med skriften pågår fortfarande. Utskottet har erfarit att man övergivit planerna på att komma med direkta rekommendationer angående avgifterna. Skriften kommer att innehålla ett underlag för den framtida utvecklingen av färdtjänsten. Bl. a. kommer man att behandla organisationen av färdtjänsten, vilka som bör vara berättigade till färdtjänst och vilka service- och kvalitetskrav som resenärerna skall kunna ställa. Man kommer att redovisa erfarenheter med samåkning, länsfärdtjänst och länstrafikbolag. Möjligheten att uppställa samåkningskrav som villkor för kollektivtrafiktaxa skall diskuteras.

Som utskottet tidigare har framhållit ligger taxorna för färdtjänsten, liksom för hemtjänsten, inom ramen för den kommunala självstyrelsen. Härav följer att taxorna varierar med hänsyn till de lokala förhållandena.

Utskottet har ovan redovisat flera projekt som pågår eller nyligen avslutats inom området färdtjänst. Resultatet härav kan tjäna till ledning för kommunerna och på sikt leda till en större enhetlighet i avgiftssystemet. Utskottet vill dessutom erinra om att regeringen ännu inte tagit ställning till den fortsatta handläggningen av den ovannämnda rapporten från statens handikappråd.

Utskottet avstyrker med hänvisning till det anförda motion 227 (s) i här aktuell del.

Förhållandet mellan färdtjänst och bilstöd berörs i två motioner.

I *motion So203 av Barbro Sandberg (fp) och Kenth Skårvik (fp)* hemställs om ändring av statsbidragsbestämmelserna så att det blir möjligt för handikappade att leasa bil. Motionärerna anför att det i vissa fall kan vara billigare att utrusta den handikappade med egen bil än att erbjuda honom färdtjänst. Leasing kan vara ett bra alternativ också på grund av att det kan vara svårt för en handikappad att sköta underhåll m. m.

I *motion So218 av Rune Gustavsson m. fl. (c) yrkande 8* hemställs om förslag till samordning av bilstödet och anslaget till färdtjänst. Motionärerna anser att kostnaderna för färdtjänst och bilstöd bör vägas mot varandra. Inkomstgränserna för när bilstöd utgår bör höjas. Även de som inte har arbete bör kunna få bilstöd.

Färdtjänst kan utgå till alla handikappade. Handikappad som behöver bil för att kunna arbeta eller för sin yrkesutbildning kan få bidrag till anskaffning av bil enligt 62 § arbetsmarknadskungörelsen (1966:368).

Regeringen har i dagarna tillsatt en utredningsman med uppdrag att bereda frågan om vidgning av den personkrets som är berättigad till bilstöd. Enligt regeringens beslut den 16 januari 1986 skall utredningsmannen särskilt bedöma och redovisa i vad mån ett utvidgat bilstöd skulle minska kostnaderna för färdtjänst samt söka lösningar som ökar handikappades frihet i förflyttningen till lägre kostnader för det allmänna.

Den av regeringen tillsatta utredningen tillgodoser enligt utskottets mening motion 218 (c) som därför inte påkallar någon riksdagens åtgärd i denna del (yrkande 8). Frågan om leasing, som tas upp i motion 203 (fp) berörs inte uttryckligen i utredningens uppdrag. Utskottet förutsätter emellertid att utredningen även kommer att behandla detta alternativ. Utskottet avstyrker därför även det nu nämnda motionsyrkandet.

Utvecklingen av färdtjänsten tas upp i två motioner.

I *motion So221 av Ingegerd Elm (s) och Helge Klöver (s)* yrkas att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförs om behovet av att avhjälpa bristerna i service för äldre i glesbygd. Motionärerna pekar på att en väl fungerande kollektivtrafik och färdtjänst är viktiga för att inte många äldre skall bli isolerade. Detta är särskilt viktigt i glesbygdsområden.

I *motion So234 av Bengt Westerberg m. fl. (fp)* yrkas att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförs om färdtjänsten *(yrkande 4)*. Motionärerna anför bl. a. att det nu krävs snara förbättringar av färdtjänsten

så att intentionerna bakom socialtjänstlagen uppfylls. Enligt motionärerna bör socialstyrelsen genom rekommendationer verka för att färdtjänsten görs länsomfattande och med samma service som kollektivtrafiken.

Utskottet delar motionärernas uppfattning om betydelsen av en utbyggd och väl fungerande färdtjänst när det gäller äldres och handikappades möjligheter att delta i samhällslivet och ha kontakt med andra. Socialtjänstlagen ålägger kommunerna att verka för en sådan utveckling. Den närmare utformningen av färdtjänsten, liksom avvägningen mot andra uppgifter som kommunen har, ankommer emellertid på resp. kommun. Som tidigare nämnts har socialberedningen i uppdrag att följa upp socialtjänstreformen. Beredningen kommer i ett delbetänkande att behandla bl. a. olika frågor om handikappomsorgen. Som ovan nämnts arbetar man vidare inom Svenska kommunförbundet med en skrift som skall innehålla underlag för den framtida utvecklingen av färdtjänsten. Den fortsatta handläggningen av statens handikappråds ovannämnda rapport övervägs inom socialdepartementet. Enligt utskottets mening bör resultatet av det pågående arbetet avvaktas. Utskottet avstyrker med hänvisning till det anförda motion 221 (s).

Även den i motion 234 (fp) aktualiserade frågan om länsomfattande färdtjänst kommer enligt uppgift att behandlas i Kommunförbundets kommande skrift om den framtida färdtjänsten.

Utskottet vill vidare erinra om möjligheten att anföra förvaltningsbesvär över vägrat bistånd i form av färdtjänst. Besvärsmöjligheten är ägnad att leda till en mera likformig och utbyggd färdtjänstservice. Kommuner har sålunda i flera rättsfall, bl. a. från regeringsrätten, ålagts att tillhandahålla färdtjänst om den enskilde haft tillräckligt behov av det (se RÅ 83 2:82 I och II samt RÅ 84 2:39). I fallet RÅ 85 2:14 avslogs den enskildes begäran med hänvisning till de andra möjligheter som stod till buds. Den sökande hade inga svårigheter att utnyttja allmänna transportmedel och hade även ekonomisk förmåga att bekosta tillkommande resor med taxi.

Utskottet, som i övrigt vill hänvisa till vad som ovan anförts om pågående arbete rörande färdtjänsten, avstyrker med det anförda även motion 234 (fp), såvitt avser yrkande 4.

I *motion So238 av Lars Werner m. fl. (vpk)* begärs förändringar av nuvarande statsbidragsregler för färdtjänst så att staten kan ställa grundläggande kvalitetskrav på färdtjänsten som villkor för bidrag *(yrkande 1 delvis)*.

Utskottet har ovan (s. 12) avstyrkt samma motionsförslag såvitt gäller statsbidraget till social hemhjälp. Utskottet är inte heller beträffande statsbidraget till färdtjänsten berett att ställa sig bakom förslag om detaljerade villkor avsedda att styra kommunernas beslut. Utskottet avstyrker alltså yrkande 1 i motion 238 (vpk) även i nu aktuell del.

Utskottet har ingen erinran mot den i budgetpropositionen föreslagna medelsanvisningen under G 2. Bidrag till färdtjänst.

Riktlinjer för handikappolitiken

I *motion So234 av Bengt Westerberg m. fl. (fp)* yrkas att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförs om en allmän översyn av

handikappolitiken *(yrkande 1)*. Motionärerna tar upp de tidigare nämnda rapporterna från statens handikappråd resp. från HCK (se ovan s. 6) och menar att rapporterna visar att det finns ett behov av en allmän översyn av handikappolitiken. Bland frågor som bör omfattas av en sådan översyn nämner motionärerna en uppföljning av det fastlagda handlingsprogrammet i handikappfrågor, övervägandet av en handikappombudsman samt det ekonomiska stödet för olika merkostnader som sammanhänger med handikappet.

I *motion So245 av Lars Werner m. fl. (vpk)* yrkas att riksdagen skall hemställa om en tidsplan för genomförandet av det gemensamma handlingsprogrammet *(yrkande 2)*. Motionärerna är kritiska mot handläggningen av det handikappolitiska handlingsprogrammet och ifrågasätter viljan att genomföra detta. Regeringen bör enligt motionärerna utarbeta ett tidsplanerat åtgärdsprogram som bygger på det gemensamma handlingsprogrammet.

I det gemensamma handlingsprogrammet i handikappfrågor anfördes under avsnittet Allmänna utgångspunkter bl. a. följande (SOU 1982:46 s. 12).

Landstingskommunerna och kommunerna bedriver verksamhet och ansvarar för service som på ett direkt sätt påverkar handikappades levnadsförhållanden. Särskilt bör betonas kommunernas yttersta ansvar för alla människors välfärd. De senare årens utveckling med lagstiftning av ramslagskaraktär, minskad statlig tillsyn och reglering och större frihet för landstingskommuner och kommuner att själva utforma olika verksamheter ger dessa möjligheter att satsa där de upplever behoven som störst men kan också motverka målinriktningen för handikappolitiken. Konkurrensen om knappa resurser ökar.

Vid prioriteringen mellan olika, angelägna ändamål kan handikappolitiska intressen komma i skymundan av krav från andra grupper som har lättare att hävda sina intressen. Det kan vara svårt att åstadkomma likvärdiga insatser och servicenivån kan komma att variera starkt mellan olika landstingskommuner och från kommun till kommun. Handikappades problem och behov skall vara avgörande för utformningen av den service landstingskommunerna och kommunerna skall tillhandahålla.

I förordet till handlingsprogrammet anfördes bl. a. att programmet inte gjorde anspråk på att vara fullständigt. Det var inte vare sig praktiskt eller ekonomiskt möjligt att under en tioårsperiod undanröja alla de hinder på skilda samhällssektorer som försvårar för människor med funktionsnedsättning att nå full delaktighet och jämlikhet i samhället. Vissa av de åtgärder som föreslogs var dessutom av så genomgripande art att de krävde lång tid för sitt genomförande och därför endast kunde hinna påbörjas under programperioden.

I regeringens skrivelse 1982/83:131, vari redovisades regeringens överväganden med anledning av förslaget till handlingsprogram i handikappfrågor, anfördes bl. a. att programmet borde ingå i regeringens bedömningsunderlag för kommande ställningstaganden. Enligt skrivelsen borde programmet få betydelse även för landstingskommuner och primärkommuner, statliga myndigheter samt även för vissa beslut inom den privata sektorn. Utskottet anförde för sin del (SoU 1982/83:27) att programmet borde utgöra en viktig

utgångspunkt för det fortsatta arbetet på handikappområdet.

Det problem som ligger i att socialtjänsten kan få en olikformig utveckling mellan olika kommuner uppmärksammades av riksdagen redan i samband med beslutet om socialtjänstreformen. Utskottet uttalade då – efter att ha konstaterat fördelarna med en målinriktad ramlagstiftning på socialtjänstområdet – att man inte kunde bortse från att lagen också kunde ge utrymme för vissa standardskillnader som inte var acceptabla (SoU 1979/80:44 s. 20). Det kunde t. ex. inte godtas att den enskildes möjligheter att få adekvat bistånd från socialnämnden blev beroende av vilken kommun han vistades i. Rätten att överklaga beslut om bistånd och statens tillsyn utgjorde emellertid, anförde utskottet, garantier för att den föreslagna ordningen blev betryggande från rättsäkerhetssynpunkt.

De två aktuella rapporter som nyligen publicerats av statens handikappråd resp. av HCK (se ovan s. 6) visar emellertid båda på väsentliga skillnader i utbyggnad och utformning av kommunernas service till handikappade. Vissa skillnader mellan kommuner måste självfallet alltid finnas som följd av kommunernas olika förutsättningar och prioriteringar. Det får dock inte uppstå så stora skillnader att systemet upplevs som orättvist. Vad som framkommit i rapporterna måste därför betecknas som oroande.

Utskottet anser bl. a. mot denna bakgrund att det är angeläget att nu följa upp det gemensamma handlingsprogrammet i handikappfrågor. Riksdagen bör under nästkommande riksmöte få en redovisning för hur handlingsprogrammet förverkligats på olika områden och för de åtgärder som vidtagits från regeringens sida för att påskynda utvecklingen. Vad utskottet nu anfört bör med anledning av motionerna 234 (fp) yrkande 1 och 245 (vpk) yrkande 2 ges regeringen till känna.

I *motion So218 av Rune Gustavsson m. fl. (c)* yrkas att riksdagen skall ge regeringen till känna vikten av att särskilt uppmärksamma förändrade förutsättningar för handikapporganiserades vård- och behandlingsinsatser vid utvärderingen av det s. k. Dagmarförslaget *(yrkande 10)*. I motionen anförs bl. a. att landstingen måste fullfölja hälso- och sjukvårdslagens intentioner och samarbeta med olika handikapporganisationer och framför allt med de behandlingsenheter som drivs av dessa. Motionärerna anser att sjukvårdshuvudmännen bör ge sådana enheter möjligheter att fortsätta arbeta inom ramen för ersättningssystemet.

I proposition 1983/84:190 om ändrade regler för ersättningen från sjukförsäkringen till sjukvårdshuvudmännen – det s. k. Dagmarförslaget – förutsattes att en uppföljning av reformen skulle ske. Socialstyrelsen har fått i uppdrag att i samverkan med Landstingsförbundet och Spri redovisa sjukvårdshuvudmännens vidtagna och planerade åtgärder. I oktober 1985 överlämnades till regeringen en rapport med redovisning rörande landstingens förebyggande insater, utveckling av samhällsmedicinsk verksamhet m. m., vilken för närvarande bearbetas. Regeringen har vidare aviserat en proposition till riksdagen våren 1986 rörande ett nytt avtal om ersättningar till sjukvårdshuvudmännen. Överläggningar härom pågår.

I proposition 1984/85:181 om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården m. m. uttalades (s. 83) att det i den fortsatta utvecklingen av hälso- och

sjukvården är angeläget att ta till vara handikappades egna kunskaper och erfarenheter. Handikapporganisationerna kompletterar enligt propositionen i många avseenden den kunskap sjukvårdshuvudmännen behöver för att utveckla hälso- och sjukvården på bästa möjliga sätt.

Vad utskottet ovan anfört om en uppföljning av handlingsprogrammet i handikappfrågor tillgodoser enligt utskottets mening syftet med motion 218 (c) yrkande 10, som därför avstyrks.

I *samma motion (c)* yrkas också att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförs om införande av en ombudsman för handikappade *(yrkande 13)*. Motionärerna anför bl. a. att regeringen i andra sammanhang uttalat sig positivt för införande av en diskrimineringsombudsman. Motionärerna säger sig utgå från att en sådan ombudsmannafunktion skall omfatta alla diskriminerade och därmed i vissa fall även människor med funktionshinder. I motionen föreslås en utredning för att pröva formerna för en sådan ombudsmannaverksamhet.

I regeringens proposition 1985/86:98 om invandrarpolitiken föreslås bl. a. en ny lag mot etnisk diskriminering samt inrättande av en särskild ombudsman mot etnisk diskriminering. Ombudsmannen skall genom olika åtgärder motverka etnisk diskriminering i arbetslivet och på andra områden av samhällslivet.

Utskottet konstaterar att det nu nämnda förslaget avser etnisk diskriminering och knappast tillgodoser önskemålen om en ombudsman på handikappområdet. Med hänsyn till den skyldighet att bevaka handikappsynpunkter som redan åvilar främst socialstyrelsen och statens handikappråd anser utskottet emellertid inte att det finns skäl för riksdagen att nu ta något sådant initiativ som begärs i motionen. Denna avstyrks således i aktuell del (yrkande 13).

Socialtjänstlagen och handikappomsorgen

Några motionärer tar upp det närmare innehållet i socialtjänstlagens bestämmelser på handikappområdet och ifrågasätter den tillämpning dessa fått i kommunerna.

I *motion So213 av Margareta Persson (s) och Margareta Palmqvist (s)* yrkas att riksdagen skall begära en översyn av socialtjänstlagen och dess tillämpning avseende förbättrad och jämlik handikappomsorg i landets kommuner. Motionärerna anför bl. a. att existerande stora skillnader mellan kommuner i servicen till handikappade inte kan accepteras. Många kommuner följer faktiskt inte socialtjänstlagen. Inte heller har besvärsrätten blivit den möjlighet man kunde tro för handikappade att hävda sina rättigheter. Enligt motionärerna behöver därför undersökas varför lagens syfte att ge jämlika levnadsvillkor inte har kunnat uppfyllas.

I *motion So238 av Lars Werner m. fl. (vpk)* yrkas att riksdagen skall ge regeringen till känna att den enskildes rätt och möjlighet att anföra besvär i biståndsärenden enligt socialtjänstlagen bör förstärkas (yrkande 2). Motionärerna anför bl. a. att de känner stor oro över de angrepp och krav om ändringar av lagstiftningen som förekommit i fråga om rätten att anföra

förvaltningsbesvär. Motionärerna anser det snarare nödvändigt att åtgärder vidtas som stärker den enskildes möjligheter att få kommunernas beslut prövade.

Beträffande den allmänna frågan om en översyn av socialtjänstlagens bestämmelser på området vill utskottet erinra om socialberedningens uppdrag att följa upp och utvärdera socialtjänstlagen och dess tillämpning. Som tidigare nämnts kommer beredningen att behandla såväl frågor om handikappomsorgen som frågor om utformningen av den enskildes besvärsrätt m. m. Enligt utskottets mening bör resultatet av socialberedningens arbete avvaktas innan riksdagen har anledning att gå in på frågan om ytterligare översyn av socialtjänstlagen. Utskottet avstyrker sålunda motion 213 (s).

När det gäller socialtjänstlagens regler om rätt att anföra besvär i biståndsärenden vill utskottet lämna följande upplysningar om innehållet i gällande regler.

Enligt 6 § socialtjänstlagen har den enskilde rätt till bistånd av socialnämnden om hans behov inte kan tillgodoses på annat sätt. Den enskilde skall genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Om den enskilde är missnöjd med socialnämndens beslut om bistånd kan han överklaga beslutet hos länsrätten genom förvaltningsbesvär (73 § socialtjänstlagen). Mot vissa andra beslut kan endast kommunalbesvär anföras. Det har förekommit rättsfall där det rått tvekan om rättsmedlet är förvaltningsbesvär eller kommunalbesvär.

Regeringsrätten berörde frågan bl. a. i två rättsfall från 1983 rörande färdtjänst (RÅ 83 2:82). Regeringsrätten uttalade då att färdtjänst enligt 10 § socialtjänstlagen är en form av social service. Kommunen ställer upp vissa regler för beviljande av denna förmån. Spörsmålet huruvida någon är berättigad till färdtjänst enligt dessa regler är en kommunalrättslig fråga, som inte kan prövas annat än i den för kommunalbesvär stadgade ordningen. I de aktuella fallen ansåg regeringsrätten dock att den enskildes framställning till socialnämnd om färdtjänst också fick anses avse rätt till bistånd för resor enligt 6 § socialtjänstlagen. Regeringsrätten prövade därefter besvären enligt 6 § socialtjänstlagen såsom förvaltningsbesvär.

Regeringsrätten prövade 1984 frågan om rätt till bistånd i form av daghemsplats (RÅ 84 2:29 II). Även där prövade regeringsrätten den enskildes framställning enligt reglerna för förvaltningsbesvär. Ett av regeringsråden, som var enig med de andra, anförde till utveckling av sin mening bl. a. följande.

Tanken bakom besvärsregeln i 73 § socialtjänstlagen, enligt vilken socialnämnds beslut i fråga om bistånd enligt 6 § samma lag överklagas genom förvaltningsbesvär till länsrätten, är att, när den enskilde har en verklig rätt till bistånd, han skall ha möjlighet att få denna sin rätt prövad av en opartisk domstol (förvaltningsdomstol). Däremot är meningen att i andra fall, då en förmån utgår inom ramen för socialtjänsten men en rätt till denna ej tillkommer den enskilde, beslutet härom skall kunna angripas endast genom kommunalbesvär.

I 7–32 § § socialtjänstlagen ges regler för socialtjänstens inriktning med avseende på olika grupper av socialtjänstens klientel. Vid en genomgång av

reglerna i de nämnda paragraferna finner man dessa vara uppbyggda på skilda sätt. Olikheterna härvidlag får återverkningar i besvärshänseende.

– – –

Vanskligheter uppstår genom att i det enskilda fallet ofta enskilds anspråk på rätt till bistånd enligt 6 § socialtjänstlagen blandas med anspråk på service som kommunen antingen skall lämna på grund av annat stadgande i socialtjänstlagen eller tillhandahåller enligt egna regler inom ramen för sin socialtjänst. Varje särskilt ärende måste analyseras från nu angivna utgångspunkter. Man får därvid klarlägga om rätt att anföra förvaltningsbesvär tillkommer den enskilde hjälpsökande eller om beslutet i stället kan klandras genom kommunalbesvär av envar kommunmedlem. Båda rättsmedlen kan stå till förfogande beträffande skilda delar av samma beslut. Såväl de kommunala myndigheterna som de enskilda hjälpsökande ställs inför problem då frågan skall besvaras vilket rättsmedel som är det riktiga i ett visst fall.

Utskottet konstaterar att besvärsreglerna är svårtillgängliga för de enskilda som vill överklaga ett beslut av kommunen. Rättsfallen visar emellertid att man gärna tolkar in en begäran om bistånd enligt 6 § socialtjänstlagen och då prövar den enskildes överklagande enligt reglerna för förvaltningsbesvär. Som tidigare nämnts kommer vidare socialberedningen att behandla bl. a. frågor om besvärsrätten enligt socialtjänstlagen. Resultatet av beredningens överväganden bör enligt utskottets mening avvaktas. Utskottet avstyrker sålunda motion 238 (vpk) i här aktuell del (yrkande 2).

I *motion So238 (vpk)* yrkas också att riksdagen skall begära förslag om tillägg till 21 § socialtjänstlagen av innebörd att kommunerna skall åläggas att upprätta särskilda program i handikappfrågor, vilka skall granskas och fastställas av tillsynsmyndigheten (*yrkande 3*).

Utskottet ställer sig tveksamt till en så långtgående reglering och kontroll från tillsynsmyndigheternas sida som skulle bli följden av motionärernas förslag. Motion 238 (vpk) avstyrks sålunda även i denna del (yrkande 3).

I *motion So238 (vpk)* yrkas även att riksdagen skall anvisa 20 milj. kr. för utvecklingsinsatser inom kommunerna i enlighet med vad som anförs i motionen (*yrkande 4*). Motionärerna erinrar om kommunernas ansvar enligt socialtjänstlagen för att handikappade bereds meningsfull sysselsättning. De skall sålunda svara för vissa insatser som kompletterar arbetsförmedlingens verksamhet. De skall också i sista hand bereda gravt handikappade, som inte kan få avlönat arbete, annan sysselsättning. Motionärerna påpekar att det i kommunerna saknas kunskap och erfarenhet på detta område och anser det angeläget att staten genom ett särskilt utvecklingsbidrag stimulerar kommunerna att vidta åtgärder på området.

Utskottet anser inte att det för närvarande finns skäl att inrätta ytterligare speciella bidrag för att stimulera kommunernas verksamhet. Utskottet avstyrker sålunda motionen (vpk) även i denna del (yrkande 4).

Texttelefoner

I budgetpropositionen (s. 137) föreslås 20 734 000 kr. under anslaget G 5. Ersättning till televerket för texttelefoner. Från anslaget ersätts televerket

dels för tillhandahållande av texttelefoner åt döva, gravt hörselskadade, dövblinda och talskadade, dels för förmedlingstjänst för samtal mellan texttelefoner och vanliga telefoner. Ersättningen betalas budgetårsvis i efterskott och innefattar ränta på nedlagt kapital.

I *motion So242 av Alf Svensson (c)* hemställs att riksdagen ger regeringen till känna vad som anförs om texttelefoner på länsstyrelser, arbetsförmedlingar och försäkringskassor (*yrkande 1*) samt om texttelefoner till nära anhörig till person som har texttelefon (*yrkande 2*). Motionärerna anser att det bör vara möjligt för döva att ha direktkontakt med länsstyrelser, arbetsförmedlingar och försäkringskassor. Även en nära anhörig bör få möjlighet att skaffa texttelefon för att bryta den döves isolering. Enligt motionären bör statsbidrag utgå till texttelefoner i dessa fall.

Berättigade att kostnadsfritt erhålla texttelefoner är personer, vilka på grund av dövhet, grav hörselskada, dövblindhet eller talskada inte kan använda vanlig telefon eller kan göra det endast med stor svårighet. För att den som har texttelefon skall kunna kommunicera med den som har en vanlig telefon har televerket en särskild förmedlingstjänst. Förmedlingstjänsten är sedan den 15 mars 1985 öppen dygnet runt. För närvarande finns ca 4 700 texttelefoner varav 4 250 inom den bidragsberättigade personkretsen. De övriga finns hos myndigheter, institutioner, företag och anhöriga. I 75 av landets telebutiker finns texttelefon. Dessa kan användas av döva om de behöver ringa när de befinner sig utanför hemmet. Även anhöriga som inte har egen texttelefon kan anlita dessa telefoner.

Televerket har nyligen kommit ut med en ny typ av texttelefon. Den är bärbar och avsedd att kunna ta med sig. Den kan också användas som telefonsvarare. Den kan även förses med ytterligare utrustning, såsom bildskärm och skrivare.

Utskottet har flera gånger tidigare behandlat frågan om texttelefoner. I betänkande SoU 1984/85:22 s. 19 f. togs bl. a. frågan om texttelefon till anhöriga upp. Utskottet hänvisade till att samtal kan utväxlas genom förmedlingstjänsten och till att förmedlingstjänsten numera är öppen dygnet runt. Med hänsyn härtill ansåg utskottet det inte erforderligt med en utbyggnad av stödet till att omfatta även anhöriga.

Utskottet finner inte anledning att ändra uppfattning i denna fråga och avstyrker yrkande 2 i motionen.

När det gäller texttelefoner hos olika myndigheter kan liknande överväganden göras. Som ovan redovisats har en del myndigheter redan texttelefon. Andra myndigheter kan tills vidare nås via förmedlingstjänsten. Den tekniska utvecklingen på området är dessutom mycket snabb. Det finns anledning att tro att det snart kommer att finnas tillgång till nya och mera smidiga lösningar på de hörselskadades kommunikationsproblem. Det är viktigt att denna utveckling påskyndas. Man bör under tiden undvika att alltför mycket låsa sig vid befintliga lösningar. Utskottet är med hänvisning till det anförda inte berett att förorda något riksdagens initiativ och avstyrker således även yrkande 1 i motionen.

Utskottet tillstyrker den föreslagna medelsanvisningen under G 5. Ersättning till televerket för texttelefoner.

I *motion So214 av Margareta Persson (s) och Margareta Palmqvist (s)* och *motion So240 av Görel Bohlin (m) och Birgitta Rydle (m)* begärs en översyn av resp. en utredning om synskadades rehabilitering. Motionärerna anför att den som blir synskadad möter en lång rad problem. För många är det svårast att psykiskt anpassa sig till den nya situationen. Det behövs en särskild service med väl fungerande rehabilitering för synskadade. De resurser som finns är dock ojämnt fördelade över landet och arbetar isolerat från varandra. Ofta slussas synskadade runt för att få olika detaljer åtgärdade var för sig. Motionärerna efterlyser ett samordningsansvar hos en instans. I motionen erinras vidare om att socialstyrelsen avslutat sitt projekt Synvårdens innehåll och organisation. Enligt motionärerna finns det därmed inget pågående arbete som syftar till en övergripande beskrivning och planering av rehabilitering för synskadade.

Under slutet av 1970-talet påbörjade socialstyrelsen projektet Synvårdens innehåll och organisation. Avsikten var att utredningen skulle ligga som grund för hälsopolitiska och andra socialpolitiska ställningstaganden vid planering och synvård på längre sikt på såväl lokal nivå och regional nivå som riksnivå.

Projektet har resulterat i två expertrapporter, Ögonsjukvård och syncentraler 1979 och Synskadade och samhället 1982. Båda rapporterna har remissbehandlats. Sammanställningar över remissvaren har publicerats. Inom ett annat projekt som socialstyrelsen bedriver med samlingsnamnet Studier över sjukvårdskonsumtion har gjorts en studie över ögonsjukvårdens utveckling och fördelning. Denna publicerades våren 1985. Rapporterna med remissammanställningar och konsumtionsstudien är ämnade att användas som underlag för planering på lokal nivå. I och med publiceringen är projektet avslutat.

I den första rapporten finns en beskrivning av synvårdens innehåll och organisation. Verksamheten vid syncentralerna behandlas ingående. I den andra rapporten diskuteras antalet synskadade. Olika typer av synskada beskrivs. Psykologiska aspekter redovisas med tonvikt på identitetsproblem och krisreaktioner. För olika åldersgrupper beskrivs orsaker, förutsättningar och stödresurser. Det lämnas en översikt över tekniska hjälpmedel, problem och möjligheter samt organisation för erhållande av hjälpmedel. Problem i olika miljöer beskrivs också. Även i den andra rapporten finns en beskrivning av syncentralerna. Centralerna föreslås av expertgruppen få en initierande och samordnande funktion för synrehabiliteringen. Man understryker också vikten av att genom uppföljning förvissa sig om att planerad rehabilitering genomförs på sätt som förutsatts.

Även i remissammanställningen behandlas syncentralernas roll. Flera remissinstanser har understrukit att syncentralernas funktion bör vara att registrera synskadade, att informera om sin verksamhet (men inte om synskadades situation), att kartlägga den synskadades rehabiliteringsbehov (huvuduppgift), att utöver rehabilitering av synskadade i mån av tid och resurser också utprova medicinska kontaktlinser, att föra statistik och att samordna, initiera och följa upp de skilda rehabiliteringsinsatser som finns för synskadade.

Många remissinstanser understryker att syncentralen organisatoriskt bör tillhöra en ögonklinik. Den direkta ledningen förordas utövas av en person med pedagogisk och social inriktning. Viss risk anses kunna föreligga att syncentralen utvecklas så att den motverkar normalisering och integration. Ansvariga huvudmän inom skola, arbetsmarknad, bostadsmarknad och socialtjänst får dock inte avhända sig sitt ansvar för de synskadade. Det har emellertid också framförts åsikten att den mest naturliga organisatoriska hemvisten för syncentraler är den sociala nämnden då syncentralen har en social och pedagogisk grundinriktning.

Utskottet finner de överväganden som redovisats i projektet värdefulla. Syncentralerna ingår i sjukvårdshuvudmännens ansvarsområde. Numera finns syncentraler över hela landet. Verksamheten är dock på flera platser relativt ny och har sannolikt inte funnit sin slutliga form. Utskottet anser det viktigt att verksamheten följs upp och vidareutvecklas.

Som påpekas i motionerna finns för närvarande inget pågående arbete som syftar till en övergripande planering av synskadades rehabilitering. Utskottet anser därför att regeringen bör vidta åtgärder för att följa upp och ta till vara de erfarenheter som vunnits i syfte att förbättra samordningen av olika rehabiliteringsinsatser. Detta bör med anledning av motionerna 214 (s) och 240 (m) ges regeringen till känna.

Kostnader för ledarhund

I budgetpropositionen (s. 141) föreslås 22 026 000 kr. under anslaget G 7. Kostnader för viss verksamhet för synskadade och döva. Därav utgör 8 365 000 kr. bidrag till Synskadades riksförbund (SRF) för verksamheter med ledarhundar. SRF får bidrag för inköp av ledarhundar, för introduktion av hundarna i samband med att de lämnas till de synskadade och för vissa veterinärkostnader m. m. Anslaget har tidigare avsett inköp av 40 hundar. I år har det höjts till att avse 45 hundar.

I *motion So209 av Margareta Andrén (fp)* och *Kenth Skårvik (fp)* hemställs om förslag till täckande av kostnader till följd av innehav av ledarhund. Motionärerna anser att innehavare av ledarhund bör få särskilda medel för att täcka kostnaderna för mat, slitage o. d. samt veterinärkostnader.

Den som är handikappad kan under vissa förutsättningar få handikappersättning. Bestämmelserna om handikappersättning finns i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL), 9 kap. 2, 3 och 5 §§. Handikappersättning utgår alltid till den som är blind, om han blev det före 65 års ålder. Ersättningen börjar utgå när den försäkrade fyllt 16 år.

Handikappersättningen är en samlad merkostnadsersättning vars syfte är att täcka merkostnader orsakade av handikapp i enskilda fall. Handikappersättningen är inte inkomstprövad och den är skattefri. Den utgår dels som en tilläggsförmån till den som uppbär pension enligt AFL, dels som självständig förmån till den som inte har sådan pension.

Handikappersättning utgår alltefter hjälpbehovets omfattning och/eller merutgifternas storlek för år räknat med en viss andel av basbeloppet (65 %, 50 % eller 34 % av basbeloppet). Till blind utgår ersättning med 65 % av

basbeloppet för tid före den månad då hel ålderspension eller hel förtidspension börjar utgå och med lägst 34 % av basbeloppet för tid därefter.

Handikappersättningen är avvägd så att den skall kunna täcka de merutgifter en blind person kan beräknas ha på grund av sitt handikapp. I merutgifterna har sålunda inräknats även sådana extra kostnader som orsakas av svårigheter att förflytta sig. Även i de fall en blind persons merutgifter blir föremål för individuell prövning tas hänsyn till sådana kostnader. Kostnader för innehav av ledarhund medräknas därför när man fastställer ersättningen.

Riksförsäkringsverket har behandlat frågor om merutgifter på grund av handikapp i sitt betänkande (Ds S 1981:16) Merutgifter m. m. inom handikappersättningen. Beträffande frågan om ersättning för kostnader för ledarhund konstaterade verket att man med nuvarande praxis i regel inte kan lösa frågan medelst handikappersättningen, utan att en generell lösning skulle behöva sökas i annan form. I betänkandet föreslogs som den mest konsekventa och praktiska lösningen att den som erhåller ledarhund samtidigt får ett av statsmedel bekostat årligt bidrag med skäligt belopp för att täcka kostnader för mat m. m. åt hunden.

Frågan om att vid sidan av handikappersättningen införa en ny form av bidrag till blinda med ledarhund har tidigare behandlats av socialförsäkringsutskottet bl. a. i betänkandena SfU 1978/79:22 och 1982/83:4. I det senare betänkandet redogjorde utskottet för riksförsäkringsverkets ovan refererade betänkande. Socialförsäkringsutskottet uttalade härefter att utskottet fann att det finns skäl som talar för att man omprövar principen att kostnader för innehav av ledarhund skall tillgodoses inom handikappersättningen. Med hänsyn till att riksförsäkringsverket fäst regeringens uppmärksamhet på frågan ansåg utskottet inte att det var påkallat med någon åtgärd av riksdagen.

Enligt uppgift från socialdepartementet övervägs för närvarande inga åtgärder av detta slag.

Utskottet gör följande överväganden.

Statens kostnader för ledarhundar är betydande. Förutom de 8 365 000 kr. som är en del av anslaget G 7. Kostnader för viss verksamhet för synskadade och döva, föreslås under G 8. Statens hundskola 2 600 000 kr. I motiveringen framhålls svårigheterna att få fram bra hundar och att de utbildade hundar som statens hundskola levererar har erkänt goda egenskaper. Viktiga förutsättningar härför är yrkesskicklig dressyr och avel. I propositionen har föreslagits en ökning av antalet ledarhundar från tidigare 40 till 45 hundar per år. Utskottet, som anser det värdefullt att fler synskadade får tillgång till ledarhund, tillstyrker detta förslag.

Utskottet konstaterar att det medför vissa kostnader att ha ledarhund och att det kan vara betungande för den enskilde. Det är angeläget att denna fråga löses. Ännu viktigare är dock att öka produktionen av hundar så att det stora behovet av ledarhundar kan tillgodoses. Alla synskadade som så önskar bör kunna få del av den förmån det innebär att ha ledarhund. Utskottet förutsätter att regeringen överväger åtgärder i enlighet med vad utskottet nu anfört. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet motion 209 (fp).

Utskottet har inte något att erinra mot de föreslagna medelsanvisningarna

under G 7. Kostnader för viss verksamhet för synskadade och döva och G 8. Statens hundskola.

Kulturinsatser för utvecklingsstörda

I *motion So212 av Margareta Persson m. fl. (s)* hemställs att riksdagen skall begära att en översyn av utvecklingsstördas kultursituation med förslag till åtgärder genomförs snarast. Motionärerna efterlyser systematiska åtgärder för att förbättra utvecklingsstördas kulturmiljö. Utvecklingsstörda har ett speciellt behov av stimulans för sin utveckling. De har också en stark skaparglädje. Det behövs därför ett anpassat utbud av teater, musik m. m. samt möjlighet till skapande verksamhet.

Lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. antogs av riksdagen 1985. Den träder i kraft den 1 juli 1986. I lagen anges uttryckligen att till landstingets uppgifter bl. a. hör att verka för att det allmänna fritids- och kulturutbudet blir tillgängligt för psykiskt utvecklingsstörda (8 § 6 p.). Vidare ingår fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter i de särskilda omsorgerna boende i elevhem och boende i gruppbostad (4 § andra stycket). I propositionen (1984/85:176 s. 35) anges att landstingskommunen får en skyldighet både att verka för att det allmänna kulturutbudet blir tillgängligt för psykiskt utvecklingsstörda och att erbjuda kulturaktiviteter för dem som bor på grupphem och elevhem.

I omsorgskommitténs betänkande Omsorger om vissa handikappade (SOU 1981:26), som föregick lagen, betonas behovet av en meningsfull fritid för handikappade. Handikappade bör få möjlighet att välja och pröva olika aktiviteter i gemenskap med andra. Genom fritids- och kulturliv bör normaliserade levnadsvillkor understrykas. Stöd att delta i fritidsverksamhet bör ingå i planeringen av en förändrad bostadssituation. Man bör underlätta för den handikappade både att delta i en organiserad fritidsverksamhet och att disponera sin lediga tid på egen hand.

Utskottet delar motionärernas uppfattning om den stora betydelse det har för utvecklingsstörda med fritids- och kulturaktiviteter. För att utvecklingsstörda skall få den stimulans de behöver är det nödvändigt inte bara med en daglig sysselsättning – arbete eller liknande – utan också med en meningsfull fritid. I den nya omsorgslagen, som snart träder i kraft, har ansvaret härför lagts på landstingskommunerna.

Enligt utskottets uppfattning har man genom att lagreglera skyldigheten att verka för att fritids- och kulturutbudet blir tillgängligt för utvecklingsstörda skapat goda förutsättningar för att behoven skall bli tillgodosedda. Utskottet, som förutsätter att landstingskommunerna kommer att fullgöra sina skyldigheter enligt den nya lagen, anser att erfarenheterna härav bör avvaktas innan riksdagen har anledning att överväga ytterligare åtgärder. Utskottet avstyrker därför motion 212 (s).

Övriga anslagsfrågor

Utskottet har ingen erinran mot budgetpropositionens förslag till övriga medelsanvisningar under avsnittet G. Omsorg om äldre och handikappade.

Utskottet hemställer

1. beträffande *statsbidrag till ålderdomshem*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So215, motion 1985/86:So223 yrkande 3 och motion 1985/86:So241 yrkande 1,

2. beträffande *platsminskningen inom institutionsvården*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So467,

3. beträffande *enhetliga avgifter för hemhjälp m. m.*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So235,

4. beträffande *hemtjänsttaxor*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So227 delvis,

5. beträffande *villkor för statsbidrag till social hemhjälp*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So238 yrkande 1 delvis,

6. beträffande *möjligheter till objektsanställning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So218 yrkande 11,

7. beträffande *medelsanvisning för social hemhjälp*
att riksdagen till *Bidrag till social hemhjälp* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 1 831 000 000 kr.,

8. beträffande *ersättning för hemsjukvård*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So211,

9. beträffande *flyttningsbidrag vid anhörigvård*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So226,

10. beträffande *fristående vårdalternativ*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So206 yrkande 7,

11. beträffande *arbetsnormer för vårdpersonal*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So202,

12. beträffande *färdtjänsttaxor*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So227 delvis,

13. beträffande *samordning av bilstöd och färdtjänst*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So218 yrkande 8,

14. beträffande *leasing av bil för handikappad*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So203,

15. beträffande *service i glesbygd*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So221,

16. beträffande *utvecklingen av färdtjänsten*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So234 yrkande 4,

17. beträffande *villkor för statsbidrag till färdtjänst*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So238 yrkande 1 delvis,

18. beträffande *medelsanvisning för färdtjänst*
att riksdagen till *Bidrag till färdtjänst* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 410 000 000 kr.,

19. att beträffande *vissa bidrag från allmänna arvsfonden*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So222,

20. beträffande *en uppföljning av handlingsprogrammet i handikappfrågor*
att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So234 yrkande 1 och motion 1985/86:So245 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

21. beträffande *samarbete med handikapporganisationer*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So218 yrkande 10,

22. beträffande *en ombudsman för handikappade*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So218 yrkande 13,

23. beträffande *översyn av socialtjänstlagen*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So213,

24. beträffande *besvärsmöjligheter enligt socialtjänstlagen*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So238 yrkande 2,

25. beträffande *obligatoriska program i handikappfrågor*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So238 yrkande 3,

26. beträffande *utvecklingsbidrag för handikappomsorgen*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So238 yrkande 4,

27. beträffande *texttelefon till anhörig*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So242 yrkande 2,

28. beträffande *texttelefon hos vissa myndigheter*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So242 yrkande 1,

29. beträffande *medelsanvisning för ersättning för texttelefoner*
att riksdagen till *Ersättning till televerket för texttelefoner* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 20 734 000 kr.,

30. beträffande *synskadades rehabilitering*
att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So214 och motion 1985/86:So240 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

31. beträffande *synskadads kostnader för ledarhund*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So209,

32. beträffande *medelsanvisning för viss verksamhet för synskadade m. m.*
att riksdagen till *Kostnader för viss verksamhet för synskadade och döva* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 22 026 000 kr.,

33. beträffande *medelsanvisning till statens hundskola*
att riksdagen till *Statens hundskola* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 2 600 000 kr.,

34. beträffande *kulturinsatser för utvecklingsstörda*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So212,

35. beträffande *övriga medelsanvisningar*
att riksdagen för budgetåret 1986/87 anvisar
a) till *Kostnader för viss omsorg om handikappade* ett förslagsanslag av 34 859 000 kr.,
b) till *Kostnader för viss utbildning av handikappade m. m.* ett förslagsanslag av 32 885 000 kr.,
c) till *Ersättning till postverket för befordran av blindskriftsförsändelser* ett förslagsanslag av 37 211 000 kr.,
d) till *Statens handikappråd* ett förslagsanslag av 3 654 000 kr.,

e) till *Bidrag till handikapporganisationer* ett reservationsanslag av 49 000 000 kr.

Stockholm den 18 mars 1986

På socialutskottets vägnar

Daniel Tarschys

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Evert Svensson (s), John Johnsson (s), Göte Jonsson (m) Kjell Nilsson (s), Rune Gustavsson (c), Anita Persson (s), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Per Arne Aglert (fp), Ann-Cathrine Haglund (m), Inga Lantz (vpk), Ingrid Andersson (s), Ingvar Eriksson (m) och Rosa Östh (c).

Reservationer

Statsbidrag till ålderdomshem (mom. 1 i hemställan)

1. av Daniel Tarschys (fp), Göte Jonsson (m), Rune Gustavsson (c), Per Arne Aglert (fp), Ann-Cathrine Haglund (m), Ingvar Eriksson (m) och Rosa Östh (c) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 9 med "Den åsikt som" och slutar på s. 10 med " och 241 (m) yrkande 1" bort ha följande lydelse:

Det finns en grupp äldre, framför allt i de högsta åldersgrupperna, som är i behov av omfattande hjälp och tillsyn. Denna grupp ökar successivt som en följd av befolkningsstrukturen. Enligt utskottets mening kommer man därför också i fortsättningen att behöva servicehus med helinackordering där löpande vård och tillsyn kan ges på samma sätt som på ålderdomshemmen. Det vore olyckligt om denna grupp av äldre i ökad omfattning skulle behöva tas om hand inom sjukvårdens ram som en följd av att det saknas lämpliga vårdalternativ mellan å ena sidan eget boende och å andra sidan långtidssjukvården.

Inom primärkommunerna finns kunskap om de lokala behoven och önskemålen. De statliga bidragen bör därför enligt utskottets mening få en sådan utformning att flexibla lösningar tillåts oberoende av anslagsramarnas storlek. Detta bör riksdagen med anledning av motionerna 215 (fp), 223 (c) yrkande 3 och 241 (m) yrkande 1 ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 1 bort hemställa:

1. beträffande *statsbidrag till ålderdomshem*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So215 (fp), motion 1985/86:So 223 (c) yrkande 3 och motion 1985/86:So241 (m) yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Platsminskningen inom institutionsvården (mom. 2 i hemställan)

2. av Göte Jonsson, Ann-Cathrine Haglund och Ingvar Eriksson (samtliga m) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 11 som börjar med "I dagens situation" och slutar med "det anförda i motion 467 (m)" bort ha följande lydelse:

Det finns mycket i dagens långtidssjukvård, psykiatriska vård och ålderdomshem som behöver förändras och förbättras. Som utskottet redovisat ovan pågår en betydande avveckling av dessa vårdformer. Alla klarar dock inte ett eget boende.

Det behövs därför, speciellt för de äldre åldersgrupperna, fullgoda alternativ. Dessa alternativ finns inte i dag. Inte heller är den öppna vården utbyggd i sådan omfattning att alla som behöver kan få hjälp.

Enligt utskottets uppfattning måste man vara mycket försiktig med att i det läget avveckla platser inom institutionsvården.

Regeringen bör undersöka vilka följder som den snabba minskningen åstadkommit och sätta in adekvata motåtgärder.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen med anledning av motion 467 (m) ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 2 bort hemställa

2. beträffande *platsminskning inom institutionsvården*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So467 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Enhetliga avgifter för hemhjälp m. m. (mom. 3 i hemställan samt motivering till mom. 4 i hemställan)

3. av Daniel Tarschys (fp), Göte Jonsson (m), Per Arne Aglert (fp), Ann-Cathrine Haglund (m) och Ingvar Eriksson (m) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "del och 235 (fp)." bort ha följande lydelse:

Avgifterna för hemtjänsten bör vara enhetliga oavsett inkomst. Det kan dock krävas att möjlighet till avgiftsnedsättning finns för pensionärer med låg eller ingen ATP. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen med anledning av motion 235 (fp) ge regeringen till känna.

Med detta ställningstagande har utskottet ingen anledning att gå in på motion 227 (s) i här aktuell del, som alltså avstyrks.

dels att utskottet under mom. 3 bort hemställa

3. beträffande *enhetliga avgifter för hemhjälp m. m.*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So235 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

4. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Utskottet har många" och slutar med "motsvarande del" bort ha följande lydelse:

Det har framkommit genom flera undersökningar att kvaliteten på bl. a. hemtjänsten ofta är låg och resurserna otillräckliga. Ett exempel är Handikappförbundens centralkommittés undersökning som redovisas på s. 6 ovan. Till hemtjänsten utgår bidrag från staten. Enligt utskottets uppfattning bör dessa bidrag utnyttjas till att ställa grundläggande kvalitetskrav på hemtjänsten. Regeringen bör snarast redovisa ett förslag till nya statsbidragsregler, som ger möjlighet till sådana kvalitetskrav. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen med anledning av motion 238 (vpk) yrkande 1 i motsvarande del ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 5 bort hemställa

5. beträffande *villkor för statsbidrag till social hemhjälp*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So238 yrkande 1 i motsvarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Fristående alternativ (mom. 10 i hemställan)

5. av Göte Jonsson, Ann-Cathrine Haglund och Ingvar Eriksson (samtliga m) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 16 som börjar med "Utskottet konstaterar" och slutar med "motion 206 (m) (yrkande 7)." bort ha följande lydelse:

Människor måste också på ålderdomen kunna påverka sin situation. Det är därför viktigt att de kan välja mellan olika alternativ i fråga om service, vård och boende. Nuvarande regler missgynnar den alternativa äldreomsorgen.

Valfrihet och hänsyn till den enskildes önskemål bör enligt utskottets uppfattning skrivas in i biståndsparagrafen i socialtjänstlagen (1980:620). Detta bör innebära att ideell förening eller annan privat vårdgivare som tillhandahåller viss service eller omsorg för äldre eller handikappade skall ha rätt till kommunalt bidrag för service som avlastar verksamhet som kommunen annars skulle vara skyldig att bedriva. Det kommunala bidraget skall högst motsvara vad verksamheten skulle kosta i kommunal regi. Skulle den enskilda verksamheten inte efterfrågas faller naturligtvis det kommunala bidraget bort.

Med ett sådant system skulle smådriftsfördelar också bättre kunna tas till vara. En personalintensiv verksamhet som vård och service blir billigare i smådrift, där administration och organisation blir enklare.

Regeringen bör framlägga förslag i enlighet med det anförda för riksdagen.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen ge regeringen till känna med anledning av motion 206 (m) (yrkande 7).

dels att utskottet under mom. 10 bort hemställa

10. beträffande *fristående vårdalternativ*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So206 yrkande 7 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Utvecklingen av färdtjänsten (mom. 16 i hemställan)

6. av Daniel Tarschys (fp) och Per Arne Aglert (fp) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 21 som börjar med "Även den i" och slutar med "avser yrkande 4." bort ha följande lydelse:

Undersökningar av färdtjänstens utbyggnad i kommunerna visar att standarden varierar kraftigt. Enligt utskottets uppfattning krävs snara förbättringar av färdtjänsten så att intentionerna bakom socialtjänstlagen uppfylls.

Socialstyrelsen bör genom rekommendationer verka för att färdtjänsten görs länsomfattande och med samma service som kollektivtrafiken. Liksom kollektivtrafiken bör färdtjänsten byggas upp länsvis. Kostnaderna bör då också fördelas som en del av kostnaderna för kollektivtrafiken. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen ge regeringen till känna med anledning av motion 234 (fp) yrkande 4.

dels att utskottet under mom. 16 bort hemställa

16. beträffande *utvecklingen av färdtjänsten*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So234 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Villkor för statsbidrag till färdtjänst (mom. 17 i hemställan)

7. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 21 som börjar med "Utskottet har ovan" och slutar med "aktuell del" bort ha följande lydelse:

Det har framkommit genom flera undersökningar att kvaliteten på bl. a. färdtjänsten ofta är låg och resurserna otillräckliga. Ett exempel är Handikappförbundens centralkommittés undersökning som redovisas på s. 6 ovan. Till färdtjänsten utgår bidrag från staten. Enligt utskottets uppfattning bör bidraget utnyttjas till att ställa grundläggande kvalitetskrav på färdtjänsten. Så bör statsbidrag till t. ex. färdtjänst endast utgå till kommuner som har en avgiftssättning som överensstämmer med vad riksdagen uttalat, som har tillgång till specialfordon osv.

Regeringen bör snarast redovisa förslag till nya statsbidragsregler, som ger möjligheter till sådana kvalitetskrav.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen ge regeringen till känna med anledning av motion 238 (vpk) yrkande 1 i motsvarande del.

dels att utskottet under mom. 17 bort hemställa

17. beträffande *villkor för statsbidrag till färdtjänst*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So238 yrkande 1 i motsvarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Obligatoriska program i handikappfrågor (mom. 25 i hemställan)

8. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 26 som börjar med "Utskottet ställer" och slutar med "del (yrkande 3)" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets uppfattning är en slutsats som kan dras av Handikappförbundens centralkommittés undersökning (se ovan s. 6) att de kommuner som långsiktigt planerar sin verksamhet visar avsevärt bättre handikappinsatser. Konkret kommer detta till uttryck i att kommuner som antagit särskilda handikappprogram ofta har en relativt väl utvecklad handikappomsorg. Utskottet finner det därför angeläget att kommunerna i större omfattning utarbetar och antar program på handikappområdet. Utskottet anser således att ett tillägg bör göras till 21 § socialtjänstlagen så att kommunerna ges skyldighet att upprätta dylika handikappprogram. Därmed skulle behovet av långsiktig planering på området slås fast i lag på samma sätt som i dag gäller för bl. a. bostadsförsörjningen och barnomsorgen. För att planerna skall få giltighet bör dessa fastställas av socialstyrelsen, som är tillsynsmyndighet för socialtjänsten. Regeringen bör skyndsamt framlägga erforderliga lagförslag. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen ge regeringen till känna med anledning av motion 238 (vpk) yrkande 3.

dels att utskottet under mom. 25 bort hemställa

> 25. beträffande *obligatoriska program i handikappfrågor*
> att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So238 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Utvecklingsbidrag för handikappomsorgen (mom. 26 i hemställan)

9. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 26 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "del (yrkande 4)." bort ha följande lydelse:

En av orsakerna till att kommunerna hittills gjort så litet för sysselsättning för handikappade är att man saknar kunskaper och erfarenhet på området. Utskottet finner det därför angeläget med särskilt stimulansbidrag. I likhet med vad som i dag utges för utvecklingsinsatser inom social hemtjänst och barnomsorg bör ett särskilt utvecklingsbidrag utges till kommunerna för sysselsättningsskapande åtgärder för handikappade. Med bifall till motion 238 yrkande 4 anser utskottet således att 20 milj. kr. bör anvisas till sådana utvecklingsinsatser i kommunerna.

dels att utskottet under mom. 26 bort hemställa

> 26. beträffande *utvecklingsbidrag för handikappomsorgen*
> att riksdagen med bifall till motion 1985/86:So238 yrkande 4 till *Bidrag till sysselsättningsskapande åtgärder för handikappade inom kommunerna* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 20 000 000 kr.,

Sammanfattning ... 1
Propositionen ... 1
Motioner ... 2
Utskottet ... 5
Allmän bakgrund ... 5
Ålderdomshem och andra institutioner för äldre ... 7
Villkor i övrigt för social hemhjälp ... 11
Vård av anhörig ... 13
Fristående vårdalternativ ... 15
Arbetsnormer för vårdpersonal ... 16
Vissa bidrag från allmänna arvsfonden ... 18
Färdtjänst ... 18
Riktlinjer för handikappolitiken ... 21
Socialtjänstlagen och handikappsomsorgen ... 24
Texttelefoner ... 26
Synskadades rehabilitering ... 28
Kostnader för ledarhund ... 29
Kulturinsatser för utvecklingsstörda ... 31
Övriga anslagsfrågor ... 31
Hemställan ... 32
Reservationer
Statsbidrag till ålderdomshem (mom. 1 i hemställan) av fp, m och c ... 34
Platsminskningen inom institutionsvården (mom. 2 i hemställan) av m ... 35
Enhetliga avgifter för hemhjälp m. m. (mom. 3 i hemställan samt motivering till mom. 4 i hemställan) av fp och m ... 35
Villkor för statsbidrag till social hemhjälp (mom. 5 i hemställan) av vpk ... 36
Fristående alternativ (mom. 10 i hemställan) av m ... 36
Utvecklingen av färdtjänsten (mom. 16 i hemställan) av fp ... 37
Villkor för statsbidrag till färdtjänst (mom. 17 i hemställan) av vpk ... 37
Obligatoriska program i handikappfrågor (mom. 25 i hemställan) av vpk ... 38
Utvecklingsbidrag för handikappomsorgen (mom. 26 i hemställan) av vpk ... 38

gotab Stockholm 1986 10577